

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

2010 Yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı Kapsamında Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından Sağlanan Mali Destek İle Yı^tılmıştır.

Sözleşme No: TRC2-10-DFD-45

SONUÇ RAPORU

Doç. Dr. Sema BAŞRAG
Proje Koordinatörü
D.U. Ziraat Fakültesi

Dr. Remzi EKİNCİ
Proje Asistanı

Doç. Dr. Cuma AKINCI
Proje Mcdi İşler Sorumlusu

Yrd. Doç. Dr. Songül AKIN
Arş. Gör. Fatma ÖCAL KARA
Saha Çcdışmcdan Sorumlulan

Yrd. Doç. Dr. Özlem TONÇER
Tanıtım ve Organizasyon Sorumlusu

KARACADAĞ
KALKINMA AJANSI - DEVELOPMENT AGENCY

BIV*

DİYARBAKIR VE ŞANLITURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

2010 Yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı Kapsamında Karacadağ Kalkınma Ajansı
Tarafından Sağlanan Mali Destek İle Yürütülmüştür.

Sözleşme No: TRC2-10-DFD-45

Doç. Dr. Sema BAŞBAĞ

Proje Koordinatörü D.U. Ziraat Fakültesi

Dr. Remzi EKİNCİ

Proje Asistanı

Doç. Dr. Cuma AKINCI

Proje Mali İşler Sorumlusu

Yrd. Doç. Dr. Songül AKIN Arş. Gör. Fatma ÖCAL KARA

Saha Çalışmaları Sorumludan

Yrd. Doç. Dr. Özlem TONÇER

Tanıtım ve Organizasyon Sorumlusu

Pamuk sektörü, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde oldukça önemli bir yere sahip olup, katma değeri oldukça yüksektir. Pamuk sektörünün Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde gelişiminin sağlanması, bölgede tarıma dayalı sanayinin gelişebilmesi için büyük önem taşımaktadır.

"Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Pamuk Sektörü Envanterinin Hazırlanması Projesi" sektörün gerçek potansiyelinin araştırılarak veriler ile ortaya konması, sektör aktörlerinin sahip olduğu varlıkların tespit edilerek gelişmesi için engel teşkil eden sorunların tespit edilmesi, mevcut durum ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, sektörde faaliyet gösteren pamuk üreticileri, çırçır ve iplik işletmelerinin yaşadığı sorunların saptanması ve bu sorunların çözümü için önerilerin yapılması, sektör paydaşlarının sektörel gelişime olan yakınlıklarının ve birbirleriyle olan ilişki düzeylerinin araştırılması, kümelenme, AR-GE, yenilik ve girişimcilik kapasitelerinin ortaya konulması amacı ile yapılmıştır.

Öncelikle, çalışmanın amacına uygun olarak genel yaklaşım ve vizyon belirlenmiştir. Bu vizyon çerçevesinde ilk olarak toplantılar gerçekleştirilmiş ve çalışmanın genel çerçevesi ve yapılacak iş paketleri ile eylem planı müzakere edilmiştir. Sektörel çalışmalar ile ilgili gerekli literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması için anketör ekipleri oluşturularak eğitimler verilmiştir. Daha sonra sektör ile ilgili faaliyet gösteren kurum/ kuruluşların yetkili veya ilgili personelleri ile görüşme ve mülakatlar yapılmıştır. Bu kapsamda, her iki ilin Tarım İl/İlçe Müdürlükleri, Ticaret Borsaları, Sanayi ve Ticaret Odaları, Dış Ticaret Müsteşarlığı Standardizasyon Genel Müdürlüğü Grup Başkanlıkları, Üretici Birlikleri ile görüşmeler gerçekleştirilerek sektör ile ilgili veriler toplanmıştır.

Pamuk üreticileri, çırçır işletmeleri ve iplik işletmelerine yönelik anketler ile saha çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında, anketler, mevcut kütleden tesadüfi olarak seçilenler ile yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında 2230 adet çiftçi, 108 adet çırçır işletmesi ve 19 adet iplik firması ile anket çalışması yürütülmüştür. Elde edilen veriler bilgisayara işlendikten sonra, gerekli analizler yapılmıştır. Sektör ile ilgili veri ve anket analizleri de değerlendirilerek elde edilen bulgular ışığında, sektörel durum, sorun ve ihtiyaçlar ortaya konulmuş bu sonuçlardan hareketle sektörün güçlü ve zayıf yanları belirlenmeye çalışılmıştır.

Projemize destek veren Karacadağ Kalkınma Ajansına, projenin yürütülmesinde emeği geçen proje ekibine, katkılarını esirgemeyen Diyarbakır ve Şanlıurfa İl Tarım Müdürlüklerine, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesine, Dış Ticaret Müsteşarlığı Diyarbakır ve Şanlıurfa Grup Başkanlıklarına, Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri Ticaret Borsalarına, Ticaret ve Sanayi odalarına teşekkürlerimizi sunarız.

Temmuz, 2011 Prof. Dr. Ferit Kemal SÖNMEZ Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Dekanı

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. PROJENİN AMACI	2
3. PROJE YÖNTEMİ	2
4. DÜNYADA PAMUK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU	3
5. TÜRKİYE'DE PAMUK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU	9
6. PROJE UYGULAMA YERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	11
6.1. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Coğrafik Yapısı	12
6.2. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı	13
6.3. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Tarımsal Yapısı	18
6.4. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Ekolojik Yapısı	23
7. PAMUK VE PAMUĞA DAYALI SANAYİNİN MEVCUT DURUM ANALİZİ	25
7.1. Pamuk ve Pamuğa Dayalı Sanayinin Potansiyeli	25
7.2. Pamuk Üretimi	34
7.3. Pamuk Üretim Maliyetleri	36
7.4. Pamuk Ticaret Yapısı	38
7.5. Mevcut Teşvik Tedbirlerinin Yapısı	42
7.6. Rekabet Gücü Açısından Karşılaştırma	45
8. PAMUK VE PAMUĞA DAYALI SANAYİ SEKTÖRÜNÜN YAŞADIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	48
9. PAMUK VE PAMUĞA DAYALI SANAYİNİN SWOT (GZFT) ANALİZİ	52
9.1. Kavramlara Giriş	52
9.2. SWOT Analizi Üzerine Yorumlar	KAYNAKLAR
52	
57	

Çizelge 1. Yıllara Göre Dünya Pamuk Ekim Alanları(Bin ha)	3
Çizelge 2. Yıllara Göre Dünya Pamuk Üretimi (1000 Ton-Lif)	4
Çizelge 3. Yıllara Göre Dünya Kütlü Pamuk Verimleri (Ton/ha)	5
Çizelge 4. Yıllara Göre Dünya Pamuk Tüketimi (1000 Ton-Lif)	6
Çizelge 5. Dünya Pamuk İthalatı (1000 Ton-Lif)	6

Çizelge 6. Dünya Pamuk İhracatı (1000 Ton-Lif)	7
Çizelge 7. Dünya Pamuk Stok Durumu (1000 Ton)	8
Çizelge 8. Türkiye'de Yıllara Göre Bölgelerin Lif Pamuk Üretimi (Ton)	9
Çizelge 9. Türkiye Üretim ve Tüketimi (1000 Ton/lif)	10

Çizelge 10. Türkiye İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı (1000 kg)	1	
Çizelge 11. İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	1	
Çizelge 12. Diyarbakır İli ve İlçelerine Ait Sosyo-Ekonomik Yapısı İle İlgili Temel Göstergeler	1	
Çizelge 13. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Ait Sosyo-Ekonomik Yapısı İle İlgili Temel Göstergeler	4	
Çizelge 14. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Arazi Kullanımı (ha)	1	
Çizelge 15. Toprak Grupları (ha) ve Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılım (ha)	6	
Çizelge 16. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Sulama Hedefi (ha)	1	
Çizelge 17. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri	7	
Çizelge 18. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Tarımsal Alet-Makine Varlığı	1	
Çizelge 19. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Uzun Yıllar İklim Verileri	8	
Çizelge 20. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri Güneşlenme Gün sayısı, Güneşlenme Süresi ve Güneşlenme Şiddeti	9	
Çizelge 21. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Pamuk Üretimi Yapan Çiftçi Sayıları ve Pamuk Üretim Alanları	2	24
Çizelge 22. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Tekstil Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletme Sayıları ve Yüzde Oranları	2	25
Çizelge 23. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Kurulu Olan Çırcır Presse İşletmeleri ve Makine Sayıları	23	
Çizelge 24. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Kurulu Olan Çırcır Presse İşletmelerinin Sahip Olduğu Depo Kapasite Değerleri	24	27
Çizelge 25. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Pamuk Üretimi Yapan Üreticilerin Pamuk Ekim Arazi Varlıkları ve Arazi Yapısı		28
Çizelge 26. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Pamuk Üretimi Yapan Üreticilerin Pamuk Ekim Zamanları		28
Çizelge 27. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Pamuk Üretimi Yapan Üreticiler Tarafında Beğenilen ve Üretilen Pamuk Çeşitleri Oranları		29
Çizelge 28. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde 2009 Yılı Pamuk Hasat Makinesi Varlığı		30
Çizelge 29. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Pamuk Üretim ve Kütlü Pamuk Verim Değerleri		32
Çizelge 30. 2005-2009 Yılları Pamuk İle Bazı Girdi Pariteleri		33
Çizelge 31. Yıllar itibariyle Kütlü Pamuk Maliyetleri (TL/Kg)		35
Çizelge 32. Pamuk Lifi Borsa Fiyatları (TL/KG)		36
Çizelge 33. Yıllar İtibariyle Kg Başına Pamuk Prim Miktarları		37
Çizelge 34. Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı		40
Çizelge 35. Pamuk ve Pamuğa Dayalı Sanayinin SWOT (GZFT) Analizi		43

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

1. GİRİŞ

Pamuk, kullanıldığı yerlerin çok değişik ve önemli olması nedeniyle Dünya tarımı, endüstrisi ve ticaretinde en önemli ürünlerden birisidir. Artan Dünya nüfusu yanında, insanoğlunun tüketime yönelik gereksinimlerinin artması, çok yönlü olan bu bitkinin önemini gün geçtikçe artırmaktadır. Dünyada doğal elyafa olan ilginin giderek artması ve yaşam standardının yükselmesi, pamuk bitkisine olan talebi de artırmaktadır. Günümüzde pamuk lifleri, çeşitli bez, kumaş, tül, giyim eşyası, iplik, sicim, yatak, yorgan, döşeme, kilim, yapay ipek, dumansız barut, vernik, cila, yapay deri ve selüloz sanayinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Tohumlarında % 17-24 oranında yağ bulunması, bu bitkinin yağ sanayi yönünden de çok önemli bir bitki durumuna gelmesine neden olmuştur. Yağı, margarin ve sıvı yağ endüstrisinde en önemli hammaddelerden birisidir.

Pamuk tohumunun yağı çıkarıldıktan sonra geriye kalan küspesinde % 40-43 protein, % 20-22 azotsuz öz maddeler, % 5-8 oranında yağ bulunması, pamuk küspesinin çok değerli bir hayvan yemi olmasına neden olmaktadır. Pamuk tohumu, bazı ülkelerde, gübre olarak da kullanılmaktadır. Tohum doğrudan doğruya gübre olarak verildiğinde, toprağa, ağırlığının ortalama %7'si kadar azot, %2'si kadar fosfor ve %3'ü kadar potas verebilmektedir.

Pamuk, Dünyada Türkiye'nin de içinde yer aldığı 85 ülkede yetiştirilmektedir. Ülkemiz 2010 ABD Tarım Bakanlığı (USDA) verilerine göre pamuk ekim alanı yönünden Dünya'da dokuzuncu; birim alandan elde edilen lif pamuk verimi yönünden üçüncü; pamuk üretim miktarı yönünden yedinci; pamuk tüketimi yönünden dördüncü; pamuk ithalatı yönünden ikinci ülke konumundadır.

Tekstil sektörü, ülke ekonomilerinin gelişmesinde büyük öneme sahiptir. Lokomotif güce sahip bu sektörün sağladığı katma değer, emek yoğun iş gücü gerektirmesinden dolayı yarattığı istihdam hacmi ile vazgeçilmez bir sektördür. Ancak günümüzde artan küreselleşme ve dünya rekabet koşullarına uyum sağlayabilmek, mevcut durumu koruyabilmek ve artırabilmek için üretimin her aşamasında verimlilik, kalite ve standardizasyon göz ardı edilmemelidir.

2. PROJENİN AMACI

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, pamuk ekim alanı ve lif üretimi ile son yıllarda, Türkiye'nin en önemli pamuk üretim bölgesi konumuna gelmiştir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri oldukça büyük pamuk üretim oranına sahip olmasına rağmen, diğer sektörlerde olduğu gibi, pamuk sektörü, birçok sorunlara sahiptir. Bu sorunlar çözülmediği sürece, zaman içerisinde büyüyerek sektör gelişimine engel olacaktır. Gelişebilme kapasitesine sahip ancak birçok sorunların varlığı ile gelişemeyen sektörler, bölgenin sosyo-ekonomik yapısına da ciddi ve olumlu katkı sağlayamayacaktır.

Pamuk sektörü, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde oldukça önemli bir yere sahip olup, yarattığı katma değeri oldukça yüksektir. Pamuk sektörünün Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde gelişiminin sağlanması, bölgede tarıma dayalı sanayinin gelişebilmesi için büyük önem taşımaktadır.

Bu proje, sektörün gerçek potansiyelinin araştırılarak veriler ile ortaya konulması, sektör aktörlerinin sahip olduğu varlıkların tespit edilerek, gelişmesi için engel teşkil eden sorunların tespit edilmesi, mevcut durum ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, sektörde faaliyet gösteren pamuk üreticileri, çırçır presse ve iplik işletmelerinin yaşadığı sorunların saptanması ve bu sorunların çözümü için önerilerin yapılması; sektör aktörlerinin sektörel gelişime olan yakınlıklarının ve birbirleriyle olan ilişki düzeylerinin araştırılması; sektör aktörlerinin kümelenme, AR-GE, yenilik ve girişimcilik kapasitelerinin veriler ile ortaya konulması amacı ile yapılmıştır.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

3. PROJE YÖNTEMİ

Proje amacına uygun belirtilen faaliyetler proje ekibi (proje koordinatörü, proje asistanı, proje mali işler sorumlusu, anket sorumlusu, tanıtım ve organizasyon sorumlusu, anketör ekipleri) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle, çalışmanın amacına uygun olarak genel yaklaşım ve vizyon belirlenmiştir. Bu vizyon çerçevesinde ilk olarak toplantılar gerçekleştirilmiş ve çalışmanın genel çerçevesi ve yapılacak iş paketleri ile eylem planı müzakere edilmiştir. Sektörel çalışmalar ile ilgili gerekli literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması için anketör ekipleri oluşturularak eğitimler verilmiştir.

Daha sonra sektör ile ilgili faaliyet gösteren kurum/kuruluşların yetkili veya ilgili personelleri ile derinlemesine ziyaretler ve mülakatlar yapılmıştır. Bu kapsamda, her iki ilin tarım il/ilçe müdürlükleri, Ticaret Borsaları, Sanayi ve Ticaret Odaları, DTM Standardizasyon Genel Müdürlüğü Grup Başkanlıkları, üretici birlikleri ...v.b. ile görüşmeler gerçekleştirilerek. Sektör ile ilgili veriler toplanmıştır.

Pamuk üreticileri, çırçır presse işletmeleri ve iplik işletmelerine yönelik anketler ile saha çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında, anketler, mevcut kütleden tesadüfi olarak seçilenler ile yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında 2230 adet çiftçi; 108 adet çırçır presse işletmesi ve 19 adet iplik firması ile anket çalışması yürütülmüştür. Elde edilen veriler bilgisayara işlendikten sonra, gerekli analizler yapılmıştır.

Sektör ile ilgili veri ve anket analizleri de değerlendirilerek elde edilen bulgular ışığında, sektörel durum, sorun ve ihtiyaçlar ortaya konulmuş bu sonuçlardan hareketle sektörün güçlü ve zayıf yanları belirlenmeye çalışılmıştır.

4. DÜNYADA PAMUK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU

Yıllara göre pamuk ekim alanları, Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Yıllara Göre Dünya Pamuk Ekim Alanları (Bin ha)

Ülkeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Hindistan	9.144	9.439	9.373	10.120	11.160	12.000
Çin	6.199	6.317	6.317	5.419	5.150	5.500
ABD	5.152	4.245	3.063	3.112	4.330	4.130
Pakistan	3.075	3.055	2.850	3.110	2.900	3.300
Özbekistan	1.432	1.450	1.391	1.317	1.300	1.340
Brezilya	1.097	1.077	840	836	1390	1.400
Türkmenistan	600	642	674	607	640	650
Burkina Faso	716	407	466	420	400	500
Türkiye	630	500	365	280	320	450
Diğer	7361	6004	5317	5072	5567	6.465
DÜNYA	34.690	32.836	30.656	30.293	33.157	35.735

Kaynak: Uluslararası Pamuk Danışma Kurulu (ICAC), Pamuk Raporu 2010, (*) Tahmin

Yıllara göre Dünya Pamuk ekim alanları, 2006'lı yıllarda 34.690 bin ha iken bu yıldan sonra giderek daralan bir seyir izlemiştir. Dünya pamuk alanlarının daralmasına rağmen Hindistan'ın ekim alanları genişlemeye devam etmiştir. ABD ise özellikle son 5 yılda pamuk ekim alanları yönünden, giderek azalan bir eğilim göstermiştir. Türkiye'nin Dünya pamuk üretiminin % 80'ini sağlayan ülkeler arasında dokuzuncu sırada yer aldığı çizelge 1'den izlenebilmektedir. Ancak son yıllarda Türkiye'nin pamuk ekim alanlarının da ABD gibi gittikçe daraldığı aynı çizelgeden izlenebilmektedir. 2009 yılında 280 bin ha alanlara kadar düşen ekim alanları, 2010 yılında 364 bin ha alana çıkmıştır. Bu daralmanın nedenleri arasında Dünyada yaşanan global kriz, stok fazlalığı, iklim değişiklikleri ve fiyat politikalarını sayabiliriz.

DİYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Yıllara göre Dünya pamuk üretim değerleri, Çizelge 2'de verilmiştir. Çizelge 2. Yıllara Göre Dünya Pamuk Üretimi (1000 Ton-Lif)

Ülkeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Çin	7.729	8.056	7.991	7.076	6.641	7.184
Hindistan	4.746	5.225	4.921	5.117	5.225	5.879
ABD	4.700	4.182	2.790	2.654	3.942	3.701
Pakistan	2.155	1.938	1.960	2.155	1.916	2.243
Brezilya	1.524	1.602	1.193	1.252	2.025	2.025
Özbekistan	1.165	1.165	1.002	871	914	9.80
Türkiye	849	675	457	380	457	631
Avustralya	294	139	327	348	958	348
Diğer	4.258	3.830	3.218	2.930	3.005	3.956
Toplam	26.573	26.138	23.400	22.403	24.883	26.947

Kaynak: ABD Tarım Bakanlığı (USDA), Pamuk Raporu 2010, (*) Tahmin

Dünya pamuk üretimi 2006-2007 yıllarında 26.5 milyon ton civarında iken 2008 yılında 23.4; 2009 yılında 22.4 milyon tona gerilemiş; ancak 2010 yılında 24.9 milyon tona yükselmiştir. 2010 yılındaki Dünya pamuk üretimi, 2005 yılına göre % 7.4 oranında azalmıştır. Ekim alanlarında olduğu gibi üretimde de ilk sıralara Çin ve Hindistan'ın yerleştiği çizelge 2'den izlenebilmektedir. ABD'de ise pamuk üretimi son 5 yıldır azalan bir seyir izlemiştir. Diğer ülkelerin sıralamasında birim alandan yüksek ürün alan ülkeler, üretim yönünden daha ön sıralara yerleşmiştir. Türkiye, birim alandan elde ettiği yüksek verimden dolayı ekim alanı daha fazla olan ülkelerin önüne geçerek Dünya pamuk üretimi sıralamasında 7. sırada yer almaktadır. Çin için de benzer durum söz konusudur. Ekim alanı Hindistan'dan daha düşük olmasına rağmen üretim bakımından Hindistan'ın önüne geçerek Dünyanın en fazla pamuk üreten ülkesi konumuna gelmiştir. (Çizelge, 2). Amerikan Tarım Bakanlığı (USDA)'nın en son açıkladığı 2010 yılı verilerine göre Türkiye pamuk üretimi, 457.000 ton civarında belirlenmiştir. Yıllara göre Dünya kütü pamuk verim değerleri, Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Yıllara Göre Dünya Kütlü Pamuk Verimleri (Ton/ha)

Ülkeler	2006	2007	2008	2009	2010
Avustralya	4.5	4.4	4.8	4.4	4.8
İsrail	4.3	4.3	4.3	4.4	4.4
Türkiye	4.3	4.3	3.7	4.1	4.1
Brezilya	3.2	3.7	3.8	3.7	3.8
Suriye	3.2	3.7	3.7	3.3	3.3
Çin	3.5	3.9	3.9	3.3	3.3
Bulgaristan	1.0	0.9	0.9	2.7	2.7
Yunanistan	2.8	3.3	2.8	2.0	2.4
ABD	2.3	2.4	2.2	2.1	2.3
Kolombiya	1.7	2.3	1.7	2.0	2.0
Mısır	2.4	2.3	2.3	2.0	2.0
Dünya	2.0	2.2	2.1	1.8	1.9

Kaynak: FAO- ABD Tarım Bakanlığı (USDA) Pamuk Raporu 2010.

Son yıllarda pamuk ekim alanlarında çok fazla artış olmamasına rağmen, yüksek lif verimi nedeniyle üretim miktarları, 1980'li yıllardan 2009 dönemine kadar pozitif bir seyir izlemiştir. Ülkemizde aynı dönemde verim, dünya

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Birim alandan elde edilen lif verimi yönünden ülkemiz, Avustralya ve İsrail'in ardından 3. sırada yer almakta olup Dünya ortalamasının 2 katı civarındadır. ABD, Güney Afrika, Yunanistan Kolombiya, Mısır ve Peru gibi ülkelerin kütlü pamuk verimleri oldukça düşüktür (2.5 ton/ha'nın altında). Son beş yılın Dünya kütlü verimi ortalamaları ise 2.0ton/ha civarındadır (Çizelge 3).

Yıllara göre Dünya pamuk tüketim değerleri, Çizelge 4'de verilmiştir.

ÜLKELER	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Çin	10.886	11.104	9.580	10.342	10.669	10.342
Hindistan	3.941	4.050	3.865	4.246	4.442	4.681
Pakistan	2.613	2.613	2.449	2.504	2.547	2.341
Türkiye	1.589	1.350	1.110	1.219	1.197	1.328
Brezilya	996	1.002	914	958	1.002	1.002
Bangladeş	697	762	816	871	925	900
ABD	1.074	998	781	740	718	827
Diğer	5.157	4.976	4.421	4.469	4.516	5.378
Toplam	26.953	26.854	23.937	25.349	26.017	26.799

Kaynak: FAO- ABD Tarım Bakanlığı (USDA) Pamuk Raporu 2010.

Çizelge 4.'den de görüldüğü üzere dünyada Çin, Hindistan, ABD gibi en çok pamuk üreten ülkeler, pamuğu daha fazla işleme kapasitesine sahip oldukları için en fazla tüketim payına da sahiptirler. 2008 yılında tüm dünyada pamuk üretim düşüşlerine paralel olarak tüketimde de daralma yaşanmıştır. Yıllara göre Dünya pamuk tüketimi, 2008 yılında 23.9 milyon ton ile diğer yıllara göre bir gerileme kaydetmiş, ancak 2009 ve 2010 yıllarında tekrar artış eğilimi göstermiştir. Türkiye pamuk tüketim sıralamasında Çin, Hindistan ve Pakistan'dan sonra 4. sırada yer almaktadır. ABD'de pamuk üretiminde olduğu gibi tüketiminde de gittikçe azalan bir eğilim gözlenmektedir. 2006 yılında 1.07 milyon ton olan tüketiminin, 2011 yılında 827 bin ton olacağı tahmin edilmektedir. Yıllara göre Dünya pamuk ithalat değerleri, Çizelge 5'de verilmiştir.

Çizelge 5. Dünya Pamuk İthalatı (1000 Ton-Lif)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Çin	4.200	2.306	2.511	1.520	1.660	2.725	3.488
Türkiye	744	873	711	635	800	741	763
Bangladeş	480	540	610	625	652	850	872
Endonezya	426	490	495	430	458	392	436
Tayland	412	415	420	360	384	349	371
Meksika	386	301	333	285	300	305	283
Vietnam	153	224	250	250	273	371	414
Kore cum.	220	236	212	210	202	240	240
Rusya	291	284	233	200	190	131	131
Hindistan	90	95	110	130	110	109	109
Liste Toplamı	7.402	5.764	5.885	4.645	5.029	6.213	7.107
Dünya Toplamı	9.610	8.142	8.136	6.474	6.753	7.129	7.892

Kaynak: ABD Tarım Bakanlığı (USDA), * Tahmin

Dünya pamuk ithalatı rakamlarının son beş yıllık ortalamalarında giderek bir azalma görülmesine rağmen, ülkemiz pamuk ithalatı artış göstermiştir. Ülke içerisindeki üretimin, tüketimi karşılayamaması nedeniyle her geçen gün

DİYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

pamuk açısından dışa bağımlı bir ülke konumuna gelinmiştir. Oysaki Dünya genelinde 2009 yılı ithalat rakamları, 2005 yılına göre yaklaşık % 30 civarında düşmüştür. Bu durum dünya genelinde yaşanan küresel ekonomik krizin pamuk ticaret hacmini de daraltmasından kaynaklanmaktadır. Ancak ekonomik krizin etkilerinin azalmasıyla 2010 yılından sonra pamuk ithalat rakamlarında da bir miktar artışlar olmuştur ve 2011 tahminleri de bu artışları destekler niteliktedir. 2010 ve 2011 yılı pamuk ithalat rakamlarında Bangladeş 850 ve 872 bin ton en fazla ithalat yapan ikinci ülke konumuna gelmiş ve bu yıllar için Türkiye Bangladeş'ten sonra 3. sıraya yerleşmiştir.

Dünya pamuk ihracatı, Çizelge 6'da vermiştir.

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
ABD	2.995	3.143	3.281	2.833	2.973	2.896	2.221	3.270	2.834
Hindistan	119	136	751	960	1.530	425	1.406	1.090	1.046
Özbekistan	659	850	1020	980	887	560	788	610	698
Brezilya	210	339	429	283	486	600	610	436	1002
Avustralya	470	435	628	465	265	230	348	610	981
Burkina Faso	197		290	320	188	161	168	153	196
Yunanistan	247	321	356	269	234	220	161	175	240
Türkmenistan	116	91	125	167	185	90	151	218	240
Mali	265	268	250	212	111	84	76	109	109
Suriye	110	114	177	70	55	45	49	87	87
Liste Toplamı	5.388	5.895	7.307	6.559	6.914	5.311	5.978	6.758	7.433
Dünya Toplamı	7.242	7.749	9.732	8.101	8.356	6.456	6.753	7.826	8.676

Kaynak: ABD Tarım Bakanlığı (USDA), * Tahmin

Dünyanın pamuk ihracatçısı ülkeleri, yıllara göre farklılıklar göstermekle birlikte ABD ilk sırada Hindistan ikinci, Özbekistan ise üçüncü sırada yer almaktadır. Hindistan özellikle son yıllarda biyoteknolojik pamuk üretimi ile ihracatını katlayarak devam ettirmiştir. Ülkemiz ise son yıllardaki pamuk ekim alanlarının daralmasına paralel olarak üretimdeki azalmalar nedeniyle ihracatçı ülkeler arasında yer alamamaktadır. Dünya ihracat toplamı 2003 yılında 7milyon 242 bin ton iken 2009 yılında yaklaşık % 7 civarında bir azalma ile 6 milyon 753 bin tona gerilemiştir. Bu durum 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkileri ile daralan ticaret hacmi ile Dünya genelinde daralan ekim alanları ve üretimdeki azalmalardan kaynaklanmaktadır. Ancak 2010 yılında tüm pamuk üreticisi ülkelerde olduğu gibi Dünya pamuk ihracatında da bir hareketlenme ve artış olmuştur. Bu artışın 2011 yılında da devam etmesi beklenmektedir. Dünya pamuk stok durumu, Çizelge 7'de verilmiştir.

DİYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 7. Dünya Pamuk Stok Durumu (1000 Ton)

Ülkeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Çin	4.471	4.464	4.870	3.319	2.541	2.857
Hindistan	1.669	1226	1942	1393	1.165	1.426
Brezilya	1.177	1.361	1.087	948	1.753	1.830
Pakistan	1.061	974	753	671	578	671
ABD	2.064	2.188	1.380	642	490	544
Türkiye	446	425	360	420	317	368
Avustralya	257	136	213	163	535	505
Diğer	2.628	2.447	2.577	2.084	2.035	2.306
Toplam	13.773	13.221	13.181	9.640	9.415	10.506

Kaynak: ABD Tarım Bakanlığı (USDA), *Tahmin

Dünya pamuk stokları, ülkelere göre değerlendirildiğinde Çin, Brezilya ve Hindistan'ın ilk üç sırada yer aldığı, Çizelge 7'den izlenebilmektedir. Dünya genelinde 2009 yılına kadar pamuk üretiminin artış göstermesi, tekstil sektöründeki pazarlama problemleri, özellikle uluslar arası ticaret hacminde daralmaya yol açan küresel ekonomik krizler, pamuk stoklarının yükselmesine neden olmuştur. Diğer ülkelerin stoklarındaki azalmaya karşın Avustralya'da 2010-2011 yıllarında stok artışı olduğu aynı çizelgeden izlenebilmektedir. Özellikle 2009 yılında yaşanan küresel krizler pamuk üretimi, tüketimi ve ticaretinde önemli daralmalara yol açmıştır. Bu yıldan sonra krizin etkilerinin azalması ile pamuk üretim ve tüketiminde yeniden hareketlenme başlamış, daralan üretim nedeniyle karşılanamayan kısımlar, mevcut stoklardan karşılanmıştır. 2006 yılında 13.773 bin ton olan toplam Dünya stokları, 2011 yılında % 24 civarında azalarak 10.506 bin tona düşmüştür. Dünya genelinde stokların azalmasıyla pamuk fiyatlarında da bir artış söz konusu olmuştur.

5. TÜRKİYE'DE PAMUK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU

Pamuk ve tekstil sektörü, Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Pamuk, Dünyada Türkiye'nin de içinde yer aldığı 85 ülkede yetiştirilmektedir. Ülkemiz 2010 ABD Tarım Bakanlığı (USDA) verilerine göre pamuk ekim alanı yönünden Dünya'da dokuzuncu; birim alandan elde edilen lif pamuk verimi yönünden üçüncü; pamuk üretim miktarı yönünden yedinci; pamuk tüketimi yönünden dördüncü; pamuk ithalatı yönünden ikinci ülke konumundadır. Türkiye'de yıllara göre bölgelerin lif pamuk üretim değerleri, Çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8. Türkiyede Yıllara Göre Bölgelerin Lif Pamuk Üretimi (Ton)

Bölge	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Şanlıurfa-Diyarbakır	434.9	421.1	411.6	489.4	524.0	470.0	335.0	212.1
Ege + Antalya	317.0	281.5	259.2	201.5	195.0	150.0	85.0	79.1
Çukurova	212.2	196.2	166.9	165.4	106.0	80.0	70.0	62.7
Toplam	964.0	898.8	837.7	856.3	825.0	700.0	490.0	353.9

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Türkiye'de pamuk üretimi, başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere, Ege, Çukurova ve Antalya yöresinde yapılmaktadır. Ülke üretiminin yaklaşık %60'ı Güneydoğu Anadolu Bölgesinden karşılanmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise pamuk üretimi yönünden Şanlıurfa ilk sırada, Diyarbakır ikinci sırada yer almaktadır. Şanlıurfa, aynı zamanda ülkemizin en fazla pamuk üreten ili konumundadır.

Tekstil Sektörünün GSMH içindeki payı yaklaşık %10 dur. 2009 döneminde Türkiye'de hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı 13.3; tekstil ihracatı ise 5.5 milyar dolardır. Pamuktan üretilmiş hazır giyim ihracatının, genel ihracat içindeki payı %13.1; tekstil ve hammaddeleri ihracatının genel ihracat içindeki payı ise %5.4'dür.

Mart 2010 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre ülkemiz tekstil sektöründe 40.800 işyerinde 699.000 kişi istihdam edilmekle beraber, kayıt dışılık da dikkate alındığında sektörde yaklaşık 2.000.000 kişinin istihdam edildiği tahmin edilmektedir. İmalat sanayi içindeki istihdamın %30'u yine bu sektörde yer almaktadır.

Dünyada üretilen pamuğun çok büyük bir kısmı yine pamuk üreten ülkelerde tüketildiğinden (Bunların tamamı sektörde rakiplerimizdir) ve ülkemiz önemli oranlarda sektörün pamuk ihtiyacını ithalat yolu ile karşıladığı için artan pamuk fiyatlarına bağlı olarak sektördeki rakiplerimiz karşısında rekabet şansımızı kaybetme tehlikesi söz konusudur.

Türkiye'de üretilen hazır giyim ürünlerinin büyük bir kısmını pamuklu ürünler oluşturmaktadır. Sektör üretiminin yaklaşık %65'i ihraç edilmektedir. Yine ihraç edilen ürünlerin yaklaşık %80'ini pamuklu ürünler oluşturmaktadır. Ayrıca ülkemiz 2009 yılında hazır giyim ve konfeksiyon ihracatının (10.6 milyar dolarla) %79.8'ini, tekstil ve hammaddeleri ihracatının (2.7 milyar dolarla) %49.4'ünü AB ülkelerine yapmaktadır. Pamuğun tüketimimize yakın miktarlarda üretilmesi, özellikle tedarik hızını artırarak AB pazarlarından aldığımız payın artmasına katkı sağlayacaktır (Pamuk Raporu, 2010).

Türkiye pamuk üretim ve tüketim değerleri, Çizelge 9'da verilmiştir.

Çizelge 9. Türkiye Üretim ve Tüketimi (1000Ton/lif)

Yıl	Üretim	Tüketim	Fark	Karşılama Oranı (%)
2006	849	1.589	-740	53
2007	675	1.350	-675	50
2008	457	1.110	-653	41
2009	380	1.219	-839	31
Ort.	590	1.317	-727	44
2010	457	1.285	-828	36
2011*	631	1.328	-697	47

Çizelge 6'dan da görüldüğü gibi pamuk üretiminin tüketimi karşılama oranı gittikçe azalan bir eğilim göstermektedir. 2006'larda pamuk üretiminin tüketimi karşılama oranı, % 53 iken; 2009 yılında bu oran % 31'e düşmüştür. Bu dört yıllık zaman diliminin ortalamasında üretimin tüketimi karşılama oranı % 44 civarında gerçekleşmiştir. 2010 verilerine göre ise bu oranın, %36 civarında olduğu çizelge 6'dan izlenebilmektedir. Son yıllarda fiyat politikaları nedeniyle ülke ekim alanlarının giderek daralması, pamuk lifi ithalatımızın artmasına neden olmuş ve ülkemizi bu yönden dışa bağımlı hale getirmiştir. Ancak 2011 tahminlerine göre pamuk yetiştiren bölgelerimizde genel olarak bir üretim artışının kaydedildiği ve bunun da tüketimi karşılama oranını artıracığı tahmin edilmektedir.

Türkiye pamuk ithalatının ülkelere göre dağılımları, Çizelge 10'da verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge10. Türkiye İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı (1000 kg)

Ülke	2005	2006	2007	2008	2009
A.B.D.	493.945	417.266	616.187	383.175	410.002
Yunanistan	141.993	166.031	87.742	89.332	176.636
Türkmenistan	12.511	42.529	53.459	26.342	49.198
Hindistan	2.222	11.719	87.692	24.930	23.007
Özbekistan	9.555	21.266	31.083	19.221	20.996
Brezilya	7.850	2.979	8.674	20.070	18.664
Suriye	58.600	35.801	3.113	3.899	7.833
Liste toplamı	726.676	697.590	887.950	566.970	706.336
Genel toplam	775.512	753.715	946.213	613.435	753.187

Kaynak: DTM,2011

Türkiye, pamuk üretiminin tüketimi karşılayamadığı son yıllarda tüketim açığını gidermek için ABD, Yunanistan, Türkmenistan, Hindistan, Özbekistan, Brezilya ve Suriye gibi ülkelerden ithalat yapmaktadır. Türkiye'nin pamuk ithalatının yaklaşık %80'ine yakını ABD ve Yunanistan'dan karşılanmaktadır. Bu ülkeleri Türkmenistan, Hindistan, Brezilya, Özbekistan ve Suriye gibi ülkeler takip etmektedir. 2009 yılı ithalat rakamlarına göre Türkiye'nin pamuk ithalatının %54.5'i ABD'den, %23.5'i ise Yunanistan'dan karşılanmaktadır.

6. PROJE UYGULAMA YERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin orta bölümünde yer alan Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri, 360 40' ve 380 43' kuzey enlemleriyle, 370 50' ve 410 20' doğu boylamları arasında yer almaktadır.

Göl hariç 33.822,48 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün % 4,4'ünü oluşturan Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri doğuda Batman, Mardin; batıda Gaziantep, Adıyaman; kuzeyde Elazığ, Malatya, Bingöl ve Muş illeri ile sınırı olup güneyde Suriye ile ülke sınırı bulunmaktadır.

Şanlıurfa ilinde Merkez ilçe dâhil 11 ilçe, Diyarbakır ilinde Büyükşehir sınırları içindeki 4 ilçe dâhil 17 ilçe bulunmaktadır. Şanlıurfa ilinde 1.136 ve Diyarbakır ilinde 795 olmak üzere 1.931 köy bulunmaktadır.

6.1. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Coğrafik Yapısı

Yüzölçümü 15.057,88 km² olan Diyarbakır ili yüzey şekilleri itibarıyla çevresi yüksekliklerle kuşatılmış ortası çukur bir havza durumundadır. Diyarbakır havzası olarak adlandırılan bu alan Dicle nehri ile Güneydoğu Toroslar arasında uzanan geniş bir alanda yer almaktadır. İlin en önemli akarsuyu, 1900 km uzunluğundaki Dicle Nehridir. Dicle Nehri, batıdan Devegeçidi Çayı ve Fabrika Deresini, güneyden Karasu, Göksu, Seyhan ve Savur Çaylarını, kuzeyden ise Ambar Çayı, Kuru Çay, Pamuk Çayı, Salat Çayı ve Batman Çayı'nı alır. Bu kollardan Batman Çayı hariç, diğerlerinin suyu yazın önemli ölçüde azalır (DİÇOM, 2009).

Diyarbakır ili topraklarının üçte birini kaplayan ovalar, Diyarbakır (400 km²), Kilki, Behremki, Gevran ve Karahan ovalarıdır (DİÇOM, 2010).

Şanlıurfa ilinin, yüzölçümü göl hariç 18.336,6 km², il merkezinin rakımı 518 metredir. Geniş ova ve düzlüklere sahip olan arazisinin % 60,4'ü düzlük, % 22'si dağlık, % 16,3'ü ova ve % 1,3'ü yayla karakteri arz etmektedir. Başlıca ovaları; Harran, Suruç, Viranşehir, Hilvan, Ceylanpınar, Bozova ve Siverek Ovalarıdır. İlin en önemli akarsuyu, Fırat Nehridir. Fırat Nehri 720.000 km² su toplama havzasına sahiptir. Ayrıca ilde Karkamış, Birecik ve Atatürk Baraj gölleri bulunmaktadır. Atatürk Baraj Gölü Türkiye'nin en büyük yapay gölü olup il sınırları içinde bulunmaktadır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa il sınırları dahilinde yer alan Karacadağ, bazalt yapıda olup sönmüş bir volkanik dağdır.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çevrenin su kaynaklarını besleyen Karacadağ, 1954 m. yüksekliğindedir.

Karasal iklime sahip olan Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde, yazları çok sıcak ve kurak, kışları yağışlı ve nispeten ılıman geçmektedir. Uzun yıllar yıllık toplam yağış miktarı, Şanlıurfa'da, 438,6 mm iken, Diyarbakır ilinde 471,2 mm'dir. Gündüz ile gece arasında belirgin sıcaklık farkları yaşanır. Son yıllarda yapılan barajların oluşturduğu yapay göller geniş buharlaşma yüzeyleri oluşturmaktadır. Bu nedenle de Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin kuru havasının nispi neminde bir artış olmuştur. Ortalama nispi nem, aralık-ocak aylarında, % 77; Temmuz-Ağustos aylarında ise % 20 civarında görülmektedir. Kuzeydeki dağların eteklerine doğru gidildikçe rakım ile beraber yağışlar da artar.

6.2. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından, Diyarbakır ili 63'üncü sırada, Şanlıurfa ili ise 68'inci sırada yer almaktadır. Şanlıurfa ili, ülke toplam GSYİH değeri içinde % 1 oranında pay alırken, Diyarbakır ili % 1,2 oranında pay almaktadır.

Diyarbakır ili ülke içinde işsizlik oranının en yüksek olduğu 2'nci il konumundadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri nüfusu, ülke nüfusunun % 4,3'ünü oluştururken, işgücünün % 2,5'ini, istihdamın ise % 2,4'ünü oluşturmaktadır. Bu durum Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri, insan kaynakları potansiyelinin değerlendiremediğini göstermektedir.

Türkiye'nin en kapsamlı kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi içinde yer almaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri zengin su ve toprak kaynakları ile GAP yatırımlarının merkezi konumundadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri, GAP kapsamında yapılan HES yatırımları ile ülke toplam Hidroelektrik kurulu gücünün % 36,6'sına sahip durumdadır.

2009 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre (TÜİK, 2010) Şanlıurfa ili 81 ilin nüfus sıralamasında 10'uncu sırada, Diyarbakır ili ise 12'nci sırada yer almaktadır. Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Gaziantep'ten sonra en büyük nüfusa sahip illeridir. Yıllık ortalama nüfus artış hızı yaklaşık %20 olup ülke ortalamasının (% 14,5) üstündedir.

Yüksek kentsel nüfuslarıyla başta Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri olmak üzere, bölge merkezleri olma sürecine girmiştir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin sahip olduğu ilçelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasında (DPT, 2004), Diyarbakır Merkez İlçe, 872 ilçe içinde 70'inci, Şanlıurfa Merkez İlçe 146'ncı sırada olup 2'nci derece gelişmiş ilçe statüsündedir. Merkez ilçeler dışındaki ilçe merkezlerinin önemli bir kısmının 872 ilçe arasında son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Şanlıurfa ilinde Harran, Diyarbakır'da ise Eğil, Hazro, Dicle, Çınar, Hani, Kulp, Kocaköy ilçeleri başta olmak üzere 16 ilçenin gelişmişlikte son 100'e girmesi dikkat çekicidir. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine ait ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, Çizelge 11'de verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 11. İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

il	İlçe	872 İlçe İçinde Gelişmişlik Sırası	Gelişmişlik Grubu
Şanlıurfa	Merkez	146	2
	Birecik	407	3
	Viranşehir	694	5
	Ceylanpınar	718	5
	Siverek	755	6
	Suruç	756	6
	Bozova	792	6
	Hilvan	794	6
	Halfeti	809	6
	Akçakale	814	6
	Harran	857	6

Kaynak: DPT, 2004.

il	İlçe	872 İlçe İçinde Gelişmişlik Sırası	Gelişmişlik Grubu
Diyarbakır	Merkez	70	2
	Ergani	610	4
	Bismil	771	6
	Çüngüş	786	6
	Lice	804	6
	Çermik	808	6
	Silvan	810	6
	Kocaköy	835	6
	Kulp	840	6
	Hani	846	6
	Çınar	848	6
	Dicle	852	6
	Hazro	853	6
	Eğil	854	6

Kaynak: DPT, 2004.

Diyarbakır ili sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından iller arasında 63'üncü sırada, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasına göre de 53'üncü sıradadır. Şanlıurfa ili ise sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından iller arasında 68'inci sırada, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasına göre de 58'inci sıradadır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri, kara, hava ve demiryolu ile ulaşılabilir bir merkez olup, önemli ulaşım bağlantılarının kesişme noktasındadır.

EDAM (Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi) tarafından yapılan rekabetçilik endeksi çalışmalarında Şanlıurfa ili 74'üncü sırada, Diyarbakır 67'nci sırada yer almaktadır.

Tarım sektörü ekonomik, sosyal, politik ve teknik yönleriyle diğer sektörlerden farklı özellikleri olan ve vazgeçilmez öneme sahip bir sektördür. Tarım ürünlerinin temel ihtiyaç maddeleri oluşu, bu ürünlere stratejik bir önem 10

DİYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

kazandırmıştır. Tarım sektörü, makro anlamda ülkemizin olduğu gibi mikro anlamda Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin de ekonomik ve sosyal gelişmesinde önemli görevler üstlenmiş, bu görevi günümüze kadar etkin bir şekilde sürdürmektedir. Ulusal gelirimizin % 15'ini ve istihdamın % 45'ini oluşturan tarım sektörü; aktif nüfus ve işgücünün yüksek değerler göstermesi, milli gelire katkısı ve sanayi sektörüne sağladığı ham madde ve sermaye yanında, tüm halkı ilgilendirmesiyle, ekonomik ve sosyal bir sektör olma özelliğini korumaktadır. Tarım sektörünün, genel ekonomik ve sosyal koşullarına karşı duyarlılığı, sektörel büyüme hızında yıllar itibariyle dalgalanmaların oluşmasına neden olmaktadır.

Diyarbakır ili ve ilçelerine ait sosyo-ekonomik yapı ile ilgili temel göstergeler, Çizelge 12'de; Şanlıurfa ili ve ilçelerine ait sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili temel göstergeler, Çizelge13'de verilmiştir.

Çizelge 12. Diyarbakır İli ve İlçelerine Ait Sosyo-Ekonomik Yapısı ile İlgili Temel Göstergeler

Göstergeler	2008		2009		Şehirleşme Oranı	Tarımsal Üretim Ülke İçindeki Payı(%)	Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı (%)	Tarımsal Üretim İçindeki Payı (%)
	Nüfus	Nüfus Artış Hızı	Nüfus	Nüfus Artış Hızı				
Merkez	851.902	42,39	886.371	40,15	75,68	41,32	6,8	0,71
Bismil	109.359	24,14	108.992	-3,4	48,22	84,99	1,63	0,39
Çermik	50.961	-6,43	50.24	-14,2	34,40	83,07	1,63	0,16
Çınar	65.964	14,95	67.504	23,1	22,67	90,33	0,63	0,34
Çüngüş	13.837	-9,49	13.511	-23,8	30,33	81,79	2,99	0,05
Dicle	44.265	10,24	40.122	-98,3	24,74	86,07	0,45	0,08
Eğil	23.688	6,59	23.239	-19,1	22,32	85,12	1,45	0,05
Ergani	111.921	10,68	112.867	8,4	54,12	72,20	3,08	0,30
Hani	32.320	10,22	31.551	-24,1	34,34	83,33	1,11	0,02
Hazro	18.798	-24,53	17.501	-71,5	33,00	86,94	1,24	0,05
Kocaköy	15.718	0,64	15.098	-40,2	43,45	82,91	0,65	0,03
Kulp	36.588	-22,14	36.415	-4,7	39,12	81,12	0,49	0,03
Lice	31.251	-63,79	26.793	-153,9	47,94	56,89	1,46	0,06
Silvan	86.256	5,61	84.807	-16,9	55,15	81,98	1,51	0,12

Kaynak: TÜİK, 2010b.

Çizelge 12den, 2008 yılında toplam nüfus artışı 2009 yılına oranla daha fazladır. 2009 yılında Diyarbakır Merkez nüfusunda çok büyük artış görülmektedir. İlçelerde yüksek orandaki negatif değerler kır nüfusunda büyük bir çözüme olduğunu göstermektedir. Nüfus yoğunluğu dikkate alındığında en yüksek nüfusun Merkez, Bismil, Silvan, Ergani ve Çınar ilçelerinde olduğu; en yüksek şehirleşme oranlarının, Merkez, Bismil ve Çınar ilçelerinde; yüksek nüfus artış hızının, Merkez, Bismil ve Çınar; yüksek tarım sektöründe çalışanların oranları, Çınar, Dicle, Hazro, Eğil ve Bismil ilçelerinde; yüksek sanayi sektöründe çalışanların oranları, Merkez, Ergani ve Çüngüş ilçelerinde; tarımsal üretimin ülke içindeki yüksek payı, Merkez, Bismil, Çınar ve Ergani ilçelerinde olduğu görülmektedir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 13. Şanlıurfa İli ve İlçelerine Ait Sosyo-Ekonomik Yapısı İle İlgili Temel Göstergeler

Göstergeler	2008		2009		Şehirleşme Oranı (%)	Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı (%)	Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı (%)	Tarımsal Üretim İçindeki Payı (%)	Ülke
	Nüfus	Nüfus Artış Hızı	Nüfus	Nüfus Artış Hızı					
Merkez	674.515	55,4	698.887	35,5	72,11	54,84	6,8	0,71	
Akçale	79.728	37,4	82.093	29,2	41,57	85,73	0,93	0,42	
Birecik	85.921	30,8	88.102	25,1	53,64	66,65	4,76	0,08	
Bozova	58.575	7,3	57.789	-13,5	30,14	83,77	1,74	0,27	
Ceylanpınar	71.272	24,2	72.749	20,5	65,26	69,87	1,96	0,43	
Halfeti	40.747	-1,3	40.464	-7,0	8,04	88,34	1,39	0,06	
Harran	61.520	46,3	62.989	23,6	15,61	96,13	0,16	0,27	
Hilvan	40.776	2,1	40.083	-17,1	41,90	87,17	1,47	0,33	
Siverek	204.638	14,1	210.400	27,8	56,59	82,56	1,63	0,42	
Suruç	102.109	-5,4	100.831	-12,6	54,01	74,66	3,33	0,16	
Viranşehir	154.423	12,7	159.350	31,4	64,67	78,82	1,81	0,53	

Kaynak: TÜİK, 2010b.

Çizelge 13'den, Şanlıurfa merkezinde nüfus artış hızı fazla olup bazı ilçelerde negatif değerdedir. Söz konusu durumun oluşmasında, il içinde yaşanan göçlerin etkili olduğu söylenebilir. Nüfus yoğunluğu dikkate alındığında en yüksek nüfusun Merkez, Siverek ve Viranşehir ilçelerinde olduğu; en yüksek şehirleşme oranlarının, Merkez, Ceylanpınar, Viranşehir, Suruç, Siverek ve Birecik ilçelerinde; yüksek nüfus artış hızının, Akçale, Harran, Siverek ve Viranşehir; yüksek tarım sektöründe çalışanların oranları, Harran ve Hilvan ilçelerinde; yüksek sanayi sektöründe çalışanların oranları, Merkez, Birecik ve Suruç ilçelerinde; tarımsal üretimin ülke içindeki yüksek payı, Merkez, Ceylanpınar, Akçale, Siverek ve Viranşehir ilçelerinde olduğu görülmektedir.

Ekonominin temel göstergelerinden olan istihdam aynı zamanda ekonomik, sosyal ve politik istikrarın da en önemli unsurudur. Ekonomik büyümeyle çift yönlü nedensellik ilişkisi olan istihdam ayrıca sosyal bütünleşmeyi de sağlayan önemli etmenlerdendir. Bu yüzden istihdam; ekonomik ve sosyal politikaların şekillenmesinde göz önünde bulundurulmalıdır. İşsizlik ise ekonomik ve toplumsal alanda birçok sorun yaratmakta, istikrarı ve sosyal bütünleşmeyi tehdit eden bir unsurdur. Son yaşanan ekonomik krizle daha da artan işsizlik tüm dünya ekonomileri için en önemli sorunlardan biri konumuna gelmiştir.

Yükseköğretim kurumu olarak Diyarbakır'da Dicle Üniversitesi, Şanlıurfa'da Harran Üniversitesi bulunmaktadır. Kuruluşu Diyarbakırda 1974'e, Şanlıurfada 1992'ye uzanan üniversiteler, yetişmiş insan kaynağı ve bilimsel araştırma ihtiyacına cevap vermeye çalışmaktadır. Her iki üniversitenin gelişime yönelik birçok alt yapı sorunları olup, eğitim kalitesinde belli bir standardı yakalayabilmesi için büyük destek ve çabalara ihtiyaç duymaktadır.

6.3. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Tarımsal Yapısı

Yer şekilleri bakımından sade bir yapıya sahip olan Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri 34.540 km²'lik alanı ile Türkiye yüzölçümünün % 4,4'üne denk gelmektedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Arazi Kullanımı, Çizelge 14'de verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 14. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Arazi Kullanımı (ha)

		Şanlıurfa	Diyarbakır	Toplam
Yüzölçümü	Göl dâhil	1.933.621	1.520.400	3.454.021
	Göl hariç	1.876.460	1.505.788	3.382.248
Orman ve Fundalık Alan		12.756	323.460	336.216
Çayır ve Mera Alanı		234.357	230.092	464.449
Tarım Dışı Alan		391.286	306.052	697.338
Toplam Tarım Alanı		1.220.001	695.923	1.915.924
Tarla Ürünleri Alanı		980.680	651.408	1.632.088
Meyve Alanı		96.082	7.835	103.917
Sebze Alanı		19.684	18.965	38.649
Bağ, Zeytinlik		5.705	17.765	23.470

Kaynak: DTİM, 2010; ŞTİM, 2010b; TÜİK, 2002b.

Mevcut arazilerin büyük bir kısmı tarım alanı niteliğindedir. Yeryüzü şekillerinin geniş düzlüklerden oluşması Bölgede arazilerin % 56 gibi büyük bir kısmının tarımsal alan olarak kullanılmasına imkân vermektedir. Ülkenin toplam tarım alanlarının da % 7,2'sini oluşturmaktadır. Her iki il de tarım alanlarının büyük bir bölümünü tarla ürünleri ekimi için kullanmaktadır. tarım alanı olarak nitelenen araziler Şanlıurfa ilinde tüm arazilerin % 65'ini, Diyarbakır'da ise % 46'sını oluşturmaktadır. Çok sayıda ovanın varlığı ve GAP'la artan sulama imkânları bölgedeki tarımsal alanların yoğun bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır.

Şanlıurfa'da 2001 ile 2009 yılları arasında arazi kullanımındaki değişime bakıldığında Şanlıurfa ilinde tarım alanları miktarında % 68, tarım dışı alan miktarında % 33'lük bir artış görülürken çayır ve mera alanlarında % 25'lik bir düşüş; Diyarbakır ilinde tarım alanlarında % 46'lık bir artışa karşın tarım dışı alanlarda % 10'luk bir düşüş söz konusudur.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerindeki toprakların % 46,1'ini kırmızımsı kahverengi topraklar, % 21'ini bazalt topraklar, % 17,9'unu kahverengi orman toprakları, % 10,3'ünü kahverengi topraklar grubu oluşturmaktadır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde toprak grupları ve arazi kabiliyet sınıflarının dağılımı, Çizelge 15'de verilmiştir.

Çizelge 15. Toprak Grupları (ha) ve Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Dağılım (ha)

Toprak Grubu	Diyarbakır	Şanlıurfa	Toplam
Alüvyal Topraklar	29.328	7.07	36.398
Kolüvyal Topraklar	21.032	16.246	37.278
Kahverengi Orman Toprakları	601.072	11.56	612.632
Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları	251	-	251
Kahverengi Topraklar	197.317	154.684	352.001
Kırmızımsı Kahverengi Topraklar	307.508	1.268.154	1.575.662
Bazalt Topraklar	295.06	423.359	718.419
İrmak Yatakları	16.054	2.675	18.729
Çıplak Kaya ve Molozlar	42.439	21.991	64.43
I. Sınıf Arazi	125.286	500.66	625.946
II. Sınıf Arazi	191.367	225.905	417.272
III. Sınıf Arazi	155.223	245.759	400.982
IV. Sınıf Arazi	182.817	194.879	377.696
V-VI-VII-VIII. Sınıf Arazi	839.379	731.346	1.570.725

Kaynak: DTİM, 2009; ŞTİM, 2010a; DİÇOM, 2008; ŞİÇOM, 2008.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 15'den, Diyarbakır ilinde topraklar genel itibarıyla killi-tınlı ve killi-siltli yapıdadır. Toprakta alkalilik ve tuz problemi bulunmamaktadır. Toprak orta kireçli ve organik madde bakımından zayıftır. Diyarbakır ilinde genel arazi varlığının % 42'si I-IV. sınıf topraklardır. Tarım İl Müdürlüğü'nün 11 istasyondan aldığı numunelerin analiz edilmesi sonucunda toprak pH'ı ortalama 7,55, organik madde içeriği % 1,67, tuz içeriği % 0,034 ve kireç içeriği % 8,98 olarak tespit edilmiştir. Şanlıurfa ili genel arazi varlığının % 62,81 I-IV. sınıf topraklardır. Toprakların % 511nin pH'ı 6,5-7,5, geri kalan % 49'lük kısmın pH'ı 7,5-8,5 arasındadır. Tuz içeriği % 0-0,15 arasında değişmektedir. Toprakların % 21,7'sinde kireç içeriği % 0-5 aralığında, % 14'ünde % 1-5, % 19,7'sinde % 5-15 aralığında, % 38'inde % 15-25 aralığında ve geri kalan kısımda ise % 25'ten fazla kireç bulunmaktadır. Toprakların % 98'inde organik madde içeriği % 1-3 arasında değişmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yerüstü su kaynaklarını oluşturan iki önemli nehir Fırat ve Dicle Nehirleri il sınırları içinde yer almaktadır. Fırat Nehri'nin ülke sınırları içindeki toplam su potansiyeli 32x109 m3, Dicle Nehri'ninki ise 21x109 m3 olup iki havzanın 53x109 m3 olan toplam su potansiyeli Türkiye'nin 26 havzasındaki 186x109 m3'lük toplam su potansiyelinin % 30'una karşılık gelmektedir. Şanlıurfa ilinin tamamı Fırat Havzası içinde kalmaktadır. Mevcut akarsuların çoğu kışın ve ilkbaharda sel sularının etkisiyle akmakta, diğer mevsimlerde kurumaktadır. Fırat nehrinin Şanlıurfa ili topraklarındaki uzunluğu 270 km'dir. Cülap Suyu (60 km), Habur Suyu (350km), Belih suyu, Karakoyun, Aligör, Yukarı Koymat, Gölpınarı, Çamurlu, Cavsak, Karaköprü, Tülmen Dereleri ile Süleyman Pınarı ve Direkli Suyu, Sırrın Deresi, Hamdun Çayı, Kahnik Deresi, Hacıhıdır Deresi, Hacıkamil Deresi, Özenpınar Kaynağı, Karahisar Deresi, Kartal Deresi, Abanköy Deresi, Arıcan Deresi, Aslanbaba Deresi, Aliyetelli Deresi, Büyük Dere, Gölyatağı Deresi, Habur Deresi ve Akbulut Deresi diğer önemli akarsulardır.

Diyarbakır ilinin Çermik ve Çüngüş ilçeleri dışında kalan kısmı Dicle Havzası'nda kalırken, bu ilçeler Fırat Havzası'nda yer almaktadır. Diyarbakır ilinde toplam yer üstü su potansiyeli 6.905 hm3'tür. Bu miktarın 6.520 hm3'ü Dicle Havzası'nda, 380 hm3'ü ise Fırat Havzası'nda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ildeki toplam su akışı miktarı 7.328 hm3'tür. Akış miktarının 7.128 hm3'ü Dicle Nehri akışı, 200 hm3'ü ise Sinek Çayı (Fırat Nehri'nin bir kolu) akı-

Diyarbakır ilindeki en önemli akarsu Dicle Nehri'dir. Diğer akarsuların çoğu Dicle Nehri'nin kollarını oluşturmak-

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine ait sulamaya elverişli, ekonomik olarak sulanabilir ve sulanan arazi varlığı değerleri, Çizelge 16'da verilmiştir.

Çizelge 16. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Sulama Hedefi (ha)

	Sulamaya Elverişli Arazi (ha.)	Ekonomik Olarak Sulanabilir Arazi (ha.)	Sulanan Alan (ha.)	Türkiye Oranı (%)
Diyarbakır	583.173	443.925	114.662	2.17
Şanlıurfa	1.011.675	834.900	370.266	7.01
Toplam	1.594.848	1.278.825	484.928	9,18
Türkiye	25.300.000	8.500.000	5.280.000	-

Kaynak: DSİ, 2009; DSİ X. Bölge Müdürlüğü, 2009; DSİ XV. Bölge Müdürlüğü, 2009, ŞTİM, 2010a; DTİM, 2009; EUROSTAT, 2008

Çizelge 16'dan, Diyarbakır ilinin sulamaya elverişli alanın 583.173 ha, bu alanın 443.925 ha.'lık kısmı ekonomik olarak sulanabilir alanı, bu alında 114.662 ha'lık kısmı mevcut sulanan alanı oluşturmaktadır. Şanlıurfa ilinin sulamaya elverişli alanın 1.011.675 ha, bu alanın 834.900 ha'lık kısmı ekonomik olarak sulanabilir alanı, bu alında 370.266 ha'lık (% 36.54 devlet sulaması, % 63.45 halk sulaması) kısmı mevcut sulanan alanı oluşturmaktadır.

Türkiye'nin 77,94 milyon hektar olan yüzölçümünün yaklaşık 25,3 milyon hektarını sulanabilir araziler oluşturmaktadır. Ancak DSİ tarafından yapılan çalışmalar sonucunda, ekonomik olarak sulanabilecek alan 8,5 milyon hek-

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Mevcut durumda ülkemizde 5,28 milyon hektar alan sulanmaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri toplamında 484 bin hektarlık sulanan alan mevcut olup, oran olarak Türkiye'de sulanan alanın % 9,18'ine tekabül etmektedir

GAP projesi tamamlandığında Şanlıurfa ilinde sulanacak alan miktarı 518.142 ha. olarak planlanmıştır. Bu değer GAP'la hedeflenen sulama miktarının % 30,3'üne denk gelmektedir (GAP BKİ).

Diyarbakır ilinin yer altı su potansiyeli 350 hm³/yıl'dır. Şanlıurfa ilinde yer altı su rezervi 1.202,8 hm³/yıl'dır. Yer altı suyu bakımından en önemli havzalar sırasıyla Viranşehir, Ceylanpınar, Harran, Hilvan, Tek Tek Dağı ve Suruç'tur. Yer altı su rezervlerinin bulunduğu diğer havzalar, Siverek, Yaylak (Baziki), Halfeti, Bozova ve Birecik'tir.

Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde arazinin çevresel özellikleri, potansiyel verim ve arazi uygunluğu gibi benzer özellik taşıyan ilçeler "Agro-Ekolojik Alt Bölge" olarak adlandırılan gruplara ayrılmıştır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine ait Agro-Ekolojik alt bölgeler, Çizelge 17de verilmiştir.

Çizelge 17. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Agro-Ekolojik Alt Bölgeleri

İller	Alt Bölgeler	İlçeler
Diyarbakır	I. Alt Bölge	Bismil, Çınar, Silvan, Ergani, Sur, Yenişehir, Bağlar, Kayapınar
	II. Alt Bölge	Hazro, Kulp, Lice
	III. Alt Bölge	Dicle, Eğil, Hani, Kocaköy
	IV. Alt Bölge	Çüngüş, Çermik
Şanlıurfa	I. Alt Bölge	Merkez, Akçakale, Ceylanpınar, Harran
	II. Alt Bölge	Birecik, Bozova, Halfeti, Suruç
	III. Alt Bölge	Hilvan, Siverek, Viranşehir

Kaynak: DTİM, 2009.

Diyarbakır ili 4, Şanlıurfa ili 3 alt Agro-Ekolojik bölgeye ayrılmış ve haritalandırılmıştır. Tarımsal ürünlerin yetiştirildiği arazilerin toprak yapılarına ve bunun yanı sıra tarım alanlarının arazi kabiliyet sınıflarına göre ayrıldığında 1-4. sınıf arazilerin bulunduğu, yetiştirme periyodu baz alındığında ise tarımsal açıdan en iyi koşula sahip olan bölgenin I.Alt bölge olduğu anlaşılmaktadır. II. , III. ve IV. alt bölgelerin ise arazi yapılarının engebeli, dağlık alanların daha çok olduğu ve önem sırasına göre tarımsal açıdan düşük sınıf arazilere sahip oldukları görülmektedir. 5 ve 8. sınıf arazi kabiliyet sınıfı bakımından ise I. ve II. Alt bölge ile III. ve IV. Alt bölgeler arasında değerlere sahiptir.

Verimli ve düz tarım topraklarına sahip olan Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri birçok tarla bitkisinin yetiştiriciliği ve üretiminde ülke genelinde ilk sıralarda yer almaktadır. GAP sayesinde sulu tarım imkânlarının gelişmesiyle birlikte bitki çeşitliliğinde artış meydana gelmiş ve bir vejetasyon döneminde birden fazla ürün alınması mümkün olmuştur.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin sahip olduğu tarımsal alet ve makine varlığı değerleri, Çizelge 18'de verilmiştir.

Çizelge 18. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Tarımsal Alet-Makine Varlığı

	Şanlıurfa	Diyarbakır	Toplam	Türkiye
Traktör	12.781	8.389	21.170	1.073.334
Pulluk	14.969	9.856	24.825	1.146.643
Kültivatör	10.240	8.614	18.854	466.727
Biçerdöver	189	143	332	13.360
Ekim Makinesi	8.614	4.537	13.151	375.710

Kaynak: ŞTİM, 2010a; DTİM, 2009; TÜİK, 2009d.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 18'den, Şanlıurfa ilinin sahip olduğu tarımsal makine varlığının Diyarbakır ilinin sahip olduğundan daha fazla olduğu görülmektedir. Şanlıurfa ilinin toplam tarım alanını, Diyarbakır ili toplam tarım alanınının 1.75 katı olmasına karşın tarımsal alet-makine varlığının orantılı olmadığı görülmektedir. Hatta biçerdöver varlığının oldukça düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu veriler bize Şanlıurfa ilinde çiftçilerin, tarımsal alet-makine satın almaktansa hizmet alımı (kiralama yolu) ile daha tercih edebileceklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

6.4. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinin Ekolojik Yapısı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklimi, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleriyle güneydeki kurak tropikal bölgenin etkisi altında oluşan bir özelliğe sahiptir. Zaman zaman bu bölgelerden birisinin iklim olayları Güneydoğu Anadolu Bölgesi üzerinde daha fazla etkili olabilmektedir.

Kontinental iklim özelliği ağır basmaktadır. Bu özellik sıcaklık ve yağış bakımından kendisini göstermektedir. Kış mevsimi nemli, soğuk ve yağışlı geçer. Hazirandan itibaren ise güneydeki çöl koşulları bölgede egemen olmaya başlar ve kuraklık en üst düzeye çıkar. Buna bağlı olarak da buharlaşma fazladır. Ülkemizin en yüksek sıcaklıkları Şanlıurfa (46.5 °C) ve Diyarbakır (46.2 °C) dolaylarında ölçülür. İşte bu yüksek sıcaklıklar ile güneyden esen kavurucu rüzgârlar şiddetli buharlaşmaya yol açar. Atmosfer yeter derecede nemli olmadığından ve karalar daha çabuk ısınıp daha çabuk soğuduğundan bölgede günlük ve yıllık sıcaklık farkları daima şiddetlidir.

Bölgede yağışın çoğu kış aylarında düşer. Yağışlar, Kuzeyden güneye doğru gidildikçe azalış göstermektedir. Şanlıurfa ilinin Suriye sınırına yakın bölgelerde yıllık yağışın 331 mm kadar inebildiği görülmektedir. Kış ayları yüksek yerlerde soğuk geçer. Kar yağışı ve don olaylarına sıkça rastlanılır. Yükseklerde yaz ve kış sıcaklıkları arasında büyük farkların bulunması karasal iklimin özelliklerindedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri uzun yıllar iklim faktörlerine ait değerler, Çizelge 19da verilmiştir.

Çizelge 19. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Uzun Yıllar İklim Verileri

Yer	Ortalama Sıcaklık (°C)	Maksimum Sıcaklık(°C)	Minimum Sıcaklık(°C)	Güneşli Gün Sayısı	Ortalama Nisbi Nem (%)	Toplam Yağış (mm)	Donlu Gün Sayısı
Diyarbakır	17,0	42,0	-13,9	173,1	43,0	554,4	42,0
Şanlıurfa	15,8	46,2	-24,2	180,7	54,0	491,4	46,2

Kaynak: Bölge İlleri Meteoroloji İl Müdürlükleri

Çizelge 19'dan, Diyarbakır ilinin Şanlıurfa iline göre sıcaklık değerlerinin daha düşük ve yağış ve nispi nem değerlerinin ise yüksek olduğu görülmektedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri tabii bitki örtüsü bakımından oldukça fakirdir. Çünkü yaz sıcaklığı ve kuraklığı, tabii bitki örtüsünün gelişimini engellemektedir. Tabii bitki örtüsü genellikle steptir. İlkbahar yağışlarıyla yeşeren seyrek ot toplulukları yazın şiddetli kuraklık ve sıcaklardan sararır ve yok olurlar.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri güneşlenme gün sayısı, güneşlenme süresi ve güneşlenme şiddeti, Çizelge 20da verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 20. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri Güneşlenme Gün sayısı, Güneşlenme Süresi ve Güneşlenme Şiddeti

İstatistikî Bölge Birimleri	Güneşli Gün Sayısı	Güneşlenme Süresi			Güneşlenme Şiddeti		
		Rasat Süresi (Yıl)	Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat-Dak.)	Güneşlenme	Rasat Süresi (Yıl)	Günlük Ortalama Güneşlenme Şiddeti (Cal/cm2,Dak.)	Güneşlenme
Diyarbakır	173,1	60	8 saat 00 dk		20	403,52	
Şanlıurfa	180,7	47	8 saat 28 dk		29	405,82	

Kaynak: EİE Genel Müdürlüğü

Çizelge 20'den, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin batısında, yılda ortalama 167 gün, doğusunda 180 gün güneşli geçmektedir. Günlük güneşlenme süresi 7 saat 00 dakika ile 8 saat 03 dakika arasında değişmektedir. Bölgenin geneli yılda ortalama 51 gün kapalı, 134-147 gün bulutlu geçmektedir. Verilere göre yılda ortalama 162 gün güneşli geçmektedir. Günlük güneşlenme süresi yaklaşık olarak ortalama 8 saat 14 dakikadır. En yüksek güneşlenme süresi 12 saat, 18 dakika olarak temmuz ayında gerçekleşmiş olup, en az aralık ve ocak aylarında olmaktadır.

7. PAMUK VE PAMUĞA DAYALI SANAYİNİN MEVCUT DURUM

ANALİZİ 7.1. Pamuk ve Pamuğa Dayalı Sanayinin Potansiyeli

Pamuk üretimi emek-yoğun tarımsal üretim faaliyetidir. Türkiye pamuk üretiminde Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin pamuk üretim potansiyeli, oldukça önem arz etmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesi illeri başta olmak üzere birçok ilimizde işsizlik problemi söz konusudur. Pamuk üretimi gibi emek-yoğun üretim faaliyetleri, bölgedeki işsizlik probleminin azalmasını sağlayarak, bölgenin sosyo-ekonomik yapısının iyileşmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin iklim ve toprak yapısı da pamuk üretimi yönünden oldukça uygundur.

Diyarbakır ve Şanlıurfa Tarım İl Müdürlükleri 2010 istatistiklerine göre Diyarbakır, 43,017 bin.ha. ekim alanı ile Türkiye'nin pamuk üretim alanının % 11,83'ünü; Şanlıurfa ili ise 187,462 bin.ha. ekim alanı ile Türkiye'nin pamuk üretim alanının % 44,5'ini oluşturmaktadır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine ait ilçelerin 2007-2010 yıllarına ait pamuk üretim değerleri, Çizelge 21'de verilmiş-

Pamuk üretim değerlerinin yıllara göre değişimi, pamuk ve alternatif ürünlerin (mısır, sulu buğday v.b.) fiyatlarının dünya ve ülkemiz piyasalarındaki değişiminden ve üretim sezonunda yaşanan sorunlardan etkilenebilmektedir. Pamuk üretimi, diğer alternatif ürünlerin üretimine göre girdi ve emek yoğun bir üretim olduğu için oldukça önemli mali riskler de taşımaktadır.

DİYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 21. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Pamuk Üretimi Yapan Çiftçi Sayıları ve Pamuk Üretim Alanları

İlçe Adı	2007		2008		2009		2010	
	Üretici Çiftçi Sayısı	Pamuk Üretim Alanı (ha)	Üretici Çiftçi Sayısı	Pamuk Üretim Alanı (ha)	Üretici Çiftçi Sayısı	Pamuk Üretim Alanı (ha)	Üretici Çiftçi Sayısı	Pamuk Üretim Alanı (ha)
Bismil	1.475	21.283	955	12.625	804	10.156	1.241	15.657
Çermik	260	668	49	114	104	265	289	782
Çınar	590	8.421	555	7.478	371	4.609	600	8.162
Dicle	18	43	4	11	1	7	6	20
Eğil	195	1.513	174	1.349	143	977	208	1.552
Ergani	183	989	141	736	108	530	151	697
Hani	17	27	13	29	0	0	4	11
Kocaköy	18	202	2	33	2	35	5	41
Kulp	17	95						
Lice		30						
Silvan	160	1.748	61	800	49	606	65	726
Merkez	1.760	23.006						
Bağlar			24	290	19	215	60	482
Kayapınar			137	1.914	95	1.036	167	2.239
Sur			250	3.844	189	2.617	261	3.871
Yenişehir			1093	10.861	513	3.903	928	8.772
Diyarbakır TOP.	4.696	58.029	3.458	40.090	2.398	24.961	3.985	43.017
Akçakale	3.179	22.402	2.914	16.975	3.480	24.484	3.845	27.052
Birecik	101	283	52	135	93	165	85	150
Bozova	1.326	6.514	1.213	5.741	1.381	7.116	1.570	8.086
Ceylanpınar	2.154	9.219	1.864	7.279	1.237	5.224	1.871	7.900
Harran	2.862	22.539	2.742	19.564	3.270	25.415	3.629	28.200
Hilvan	923	5.646	812	4.621	646	5.083	1.145	9.000
Merkez	5.203	43.839	4.526	33.115	4.626	37.488	5.553	44.997
Siverek	1.467	24.158	1.370	21.089	1.712	30.371	1.974	35.000
Suruç	800	3.012	547	2.181	647	2.415	536	2.000
Viranşehir	2.841	27.328	2.834	26.041	3.197	24.599	3.260	25.077
Şanlıurfa TOP.	20.856	164.944	18.874	136.746	20289	162.359	23468	187.462

Kaynak: DTİM ve ŞTİM 2006-2010

Çizelge 21'den, Şanlıurfa ilinde pamuk üretimi yapan çiftçi sayısı ve üretim alanı yıllara göre değişim gösterdiği görülmektedir. Şanlıurfa ili en fazla pamuk üretim potansiyeline sahip ilimizdir. Aynı çizelgeden, Diyarbakır ili için I. alt bölgenin (Bismil, Çınar, Silvan, Ergani, Sur, Yenişehir, Bağlar, Kayapınar ilçeleri); Şanlıurfa ili için ise I. (Merkez, Akçakale, Ceylanpınar, Harran ilçeleri) ve III. alt bölgelerin (Hilvan, Siverek, Viranşehir ilçeleri) diğer alt bölgelere oranla çok daha fazla üretim potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde işletme sayısı ve istihdam oluşturması yönünden, tekstil sektörü ilk sıralarda yer almaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk üretiminin önemli seviyelerde olması tekstil sektörünün diğer sanayi sektörlerine göre daha fazla gelişmesini sağlamıştır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri tekstil sektöründe faaliyet gösteren işletme ile ilgili veriler, Çizelge 22'de verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 22. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Tekstil Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletme Sayıları ve Yüzde Oranları

İŞLETMELER	DIYARBAKIR	%	ŞANLIURFA	%
Çırçır-Pressse	85	70,2	167	78,8
Konfeksiyon	28	23,1	4	1,9
İplik	2	1,7	31	14,6
Diğer	6	5,0	10	4,7
TOPLAM	121	100	212	100

Diyarbakır ilinde pamuk üretimine dayalı olarak pamuk lifini, tohumundan ayıran çırçır prese işletmelerinin, tekstil sektörünün % 70.2'sini; Şanlıurfa ilinde ise % 78.8'ini oluşturduğu görülmektedir. Tekstil sektörü içindeki diğer işletmelerden özellikle iplik ve dokuma işletmelerinin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Az gelişmiş sanayilerin temel özelliği olan birinci derece işleme işletmelerinin (çırçır prese işletmeleri) varlığı kendini göstermektedir.

Çırçır prese işletmeleri, pamuğun hasat zamanı (4-6 ay) faaliyet gösteren tesisler olup geçici istihdam sağlamaktadırlar. Tekstil sektöründe birinci derece sonrası işleme işletmelerinin (alt sektörlerin) geliştirilmesi, istikrarlı tekstil sektörünün gelişimi ve söz konusu illerin sosyo-ekonomik yapısının iyileştirilmesine daha fazla katkı sağlanması yönünden gereklilik arz etmektedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde kurulu olan çırçır prese işletmeleri ve makine sayılarına ait değerler, Çizelge 23'de verilmiştir.

Çizelge 23. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Kurulu Olan Çırçır Presse İşletmeleri ve Makine Sayıları

		İşletme Sayısı	Rollerğın Makine Sayısı	Sawğın Makine Sayısı	Linter Makine Sayısı
Diyarbakır	Çalışan	63	3.485	3	139
	Çalışmayan	22	1.028	8	9
Şanlıurfa	Çalışan	151	6.805	9	77
	Çalışmayan	16	309	7	47
Toplam	Çalışan	214	10.290	12	216
	Çalışmayan	38	1.337	15	56

Kaynak: DTM Diyarbakır ve Şanlıurfa Grup Başkanlıkları verileri

Çizelge 24. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Kurulu Olan Çırçır Presse İşletmelerinin Sahip Olduğu Depo Kapasite Değerleri

	Diyarbakır	Şanlıurfa	Toplam
Presseli Depo	6.400	111.600	118.000
Kütlü Depo	13.262	289.506	302.768
Sundurma	2.500	113.044	115.544

Kaynak: DTM Diyarbakır ve Şanlıurfa Grup Başkanlıkları verileri

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üretimi yapan üreticilerin pamuk ekim arazi varlıkları ve arazi yapısı ile ilgili veriler, Çizelge 25'de verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 25. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Pamuk Üretimi Yapan Üreticilerin Pamuk Ekim Arazi Varlıkları ve Arazi Yapısı

	Diyarbakır %	Şanlıurfa %	Genel %
Arazi sahibi	58,04	73,37	68,18
Kiracı	33,61	14,87	21,22
Yarıcı	8,35	11,76	10,61
	100	100	100
1-50 da	22,13	26,95	25,32
51-100 da	18,79	21,28	20,44
101-200 da	22,34	23,96	23,41
200 da.'dan fazla	36,74	27,81	30,83
	100,00	100,00	100,00

Çizelge 25'den, Diyarbakır ilinde kendi arazisinde pamuk üretimi yapan üreticilerin oranı, % 58.04; Şanlıurfa ilinde ise % 73.37 (genel % 68.18); Diyarbakır ilinde kiracılık sistemi ile pamuk üretimi yapan üreticilerin oranı, % 33.61 (genel % 21.22); Şanlıurfa ilinde ise % 14.87; Diyarbakır ilinde yarıcılık sistemi ile pamuk üretimi yapan üreticilerin oranı, % 8.35; Şanlıurfa ilinde ise % 11.76 (genel % 10.61) olduğu görülmektedir. Şanlıurfa ilinde pamuk üretimi yapan üreticilerin Diyarbakır'dakilere oranla daha fazla arazi mülkiyet sahipleri olduğu, bunun doğal sonucu olarak üretimin daha istikrarlı yapılabileceği düşünülmektedir.

Aynı çizelgeden, Diyarbakır ilinde 1-50 dekarlık alanda pamuk üretimi yapan üreticilerin oranı, % 22.13; Şanlıurfa ilinde ise % 26.95 (genel % 25.32); Diyarbakır ilinde 51-100 dekarlık alanda pamuk üretimi yapan üreticilerin oranı, % 18.79; Şanlıurfa ilinde ise % 21.28 (genel % 20.44); Diyarbakır ilinde 101-200 dekarlık alanda pamuk üretimi yapan üreticilerin oranı, % 22.34; Şanlıurfa ilinde ise % 23.96 (genel % 23.41); 200 dekardan daha büyük bir alanda pamuk üretimi yapan üreticilerin oranı, Diyarbakır ilinde % 36.74; Şanlıurfa ilinde ise % 27.81 (genel % 30.83)'dır. Arazi büyüklükleri irdelendiğinde, Diyarbakır ilinde pamuk üretimi yapan üreticilerin, Şanlıurfa ilinde pamuk üretimi yapan üreticilere oranla daha fazla 200 dekardan fazla üretim alanına sahip oldukları görülmektedir. Diyarbakır üreticilerin Şanlıurfa ili üreticilerine oranla daha istikrarlı bir üretim yapmasına karşın, nispeten pamuk üretim sorunları ile daha fazla karşı karşıya gelmektedir.

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üretimi yapan üreticilerin pamuk ekim zamanları ile ilgili veriler, Çizelge 26'da verilmiştir.

Çizelge 26. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde Pamuk Üretimi Yapan Üreticilerin Pamuk Ekim Zamanları

Pamuk Ekim Zamanları	Diyarbakır %	Şanlıurfa %	Genel %
1 Nisan-15 Nisan	34,66	8,24	17,19
16 Nisan-1 Mayıs	58,25	48,77	51,98
1 Mayıs Sonrası	7,10	42,99	30,83
	100,00	100,00	100,00

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 26'dan, Diyarbakır ilinde 1 Nisan-15 Nisan tarihlerinde pamuk ekimi yapan üreticilerin oranı, % 34.66; Şanlıurfa ilinde ise % 8.24 (genel % 17.19); Diyarbakır ilinde 16 Nisan-1 Mayıs tarihlerinde pamuk ekimi yapan üreticilerin oranı, % 58.25; Şanlıurfa ilinde ise % 48.77 (genel % 51.98); Diyarbakır ilinde 1 Mayıs sonrası tarihlerinde pamuk ekimi yapan üreticilerin oranı, % 7.10; Şanlıurfa ilinde ise % 42.99 (genel % 30.83) olduğu görülmektedir.

Diyarbakır ilinde ilkbahar geç dolarının, Şanlıurfa iline oranla daha geç oluşmasına rağmen, çok erken pamuk ekimlerinin (1-15 Nisan) oldukça yüksek oranlarda olduğu, bu uygulamanın erken ilkbahar döneminde hava ve toprak sıcaklıklarının yüksek olması ve don oluşmaması durumunda pamuk verimini artırabileceği ancak Şanlıurfa iline nazaran Diyarbakır ili için bu tarihlerin oldukça riskli olduğu düşünülmektedir. Nispeten erken ekim yapılmasına rağmen, hava ve toprak sıcaklıklarının düşük veya don oluşumu ile ikinci ve hatta bazen üçüncü ekimler yapılabilmektedir. 1 Mayıs sonrası ekimlerin daha çok Diyarbakır ili için önem arz etmesine rağmen, Şanlıurfa ilinde daha çok yapılması, daha önce ekim zamanı çalışmasına rağmen, değişen iklim ve genotip şartları ve üreticilerin bu konuda yetersiz veya yanlış bilgi-uygulamaya sahip olmasından dolayı her iki ilde de güncel farklı erkencilik gruplarını içeren pamuk genotipleri ile bölgeye uygun ekim tarihinin belirlenmesine yönelik Ar-Ge çalışmalarının yapılması ve bu çalışma son elde edilen sonuçlarının, bölge üreticilerine ulaştırılması büyük önem arz etmektedir.

Yapılan anket çalışması ile Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ana ürün ve ikinci ürün pamuk üretimi ile ilgili olarak, Diyarbakır ilinde ikinci ürün pamuk üretimi yapan üreticilerin oranı, % 10.6; Şanlıurfa ilinde ise % 14.7 (genel % 13.3) olduğu tespit edilmiştir. Bu oranların oldukça düşük olduğu, mercimek, arpa, bakla ve buğday sonrası erkenci pamuk çeşitleri ile ikinci ürün pamuk ekiminin yapılabilirliğinin ortaya konulmasına yönelik Ar-Ge çalışmalarının yapılarak, bu çalışma sonuçlarının bölge üreticilerine ulaştırılması, pamuk üretimine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Ülkemizde üniversite ve kamu Ar-Ge kurumları tarafından günümüze dek tescil edilen pamuk çeşit sayısı, 37; özel tohumculuk firmaları tarafından tescil edilen pamuk çeşit sayısı, 50 adettir (2011 yılı Milli Çeşit Listesi). Tescilli yapılan pamuk çeşitlerinin üreticiler tarafından ekiminin yapılabilmesi, genellikle çeşit sahibi firma/kurum/kuruluşun çeşidi pazarlayabilme olanaklarına bağlıdır. Bu, kamu Ar-Ge kurumları-üniversiteler tarafından geliştirilen ve tescilli yapılan çeşitlerin bölgede çok daha az ekim alanı bulması veya ekim alanını hiç bulamamasının en büyük nedenlerinden biridir. Kamu Ar-Ge kurumları ve üniversiteler tarafından pamuk çeşidi geliştirme ve geliştirilen çeşidin üreticilere tanıtım ve ulaşımının sağlanması, satış sonrası hizmetlerinin verilebilmesi çok büyük önem arz etmesine rağmen yapılamamaktadır. Bu durum, üreticileri genellikle yurt dışı orijinli olup, introduksiyon ile ülkemize getirilerek tescilli yapılan ve üreticilere satışı yapılan çeşitlerin üretimine yöneltmektedir.

Daha istikrarlı bir pamuk üretimi için dışa bağımlılığın azaltılması ve üretim maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla kamu Ar-Ge kurumları ve üniversiteler tarafından yapılan ıslah çalışmaları ile geliştirilen çeşitlerin, üretme ve tedarik modellerinde özel sektörlerle birlikteliği de kapsamaya yönelik yeni Ar-Ge çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üreticileri tarafından beğenilen ve üretilen pamuk çeşitleri ile ilgili veriler, Çizelge 27'de verilmiştir.

DİYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 27. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde Pamuk Üretimi Yapan Üreticiler Tarafında Beğenilen ve Üretilen Pamuk Çeşitleri Oranları

Çeşitler	Diyarbakır %	Şanlıurfa %	Genel %
ANP 01	0,00	0,07	0,04
BA 119	33,17	33,56	33,40
BA 308	4,45	0,00	1,83
D DIAMOND	0,10	0,00	0,04
D OPAL	1,55	0,00	0,64
DP 396	1,93	0,27	0,95
DP 419	1,45	0,20	0,72
DP 499	7,74	0,00	3,18
FLASH	0,10	0,00	0,04
FLORA	0,29	0,00	0,12
GLORİA	0,39	0,07	0,20
HALEP	0,29	0,07	0,16
JULYA	0,29	0,20	0,24
KANDİA	0,10	0,07	0,08
KARMEN	1,35	0,00	0,56
NAZİLLİ 87	0,48	0,00	0,20
PRİMERA	1,64	0,00	0,68
STV 373	0,48	0,20	0,32
STV 453	1,45	20,53	12,68
STV 468	27,56	42,13	36,14
STV 488	0,29	0,00	0,12
TEKS	14,80	0,20	6,20
ÇİĞİT	0,00	1,55	0,91
DELİNTE	0,10	0,88	0,56
TOPLAM	100,00	100,00	100,00

Çizelge 27'den, Diyarbakır ilinde BA 119 (% 33.17), STV 468 (%27.56) ve Teks (%14.80) çeşitlerinin; Şanlıurfa ilinde ise STV 468 (% 42.13), BA 119 (%33.56) ve STV 453 (% 33.56) çeşitlerinin üreticiler tarafından beğenildiği ve daha fazla üretim alanı bulunduğu, izlenebilmektedir. Çok az da olsa üreticinin ürettiği pamuktan elde ettiği ve sertifikas- yonsuz çigit kullanımının hala var olduğu saptanmıştır.

Üreticiler tarafından, üretimi yapılan pamuk çeşidinin gerçek anlamda bitkisel ve lif kalite özelliklerinin bilmediği veya yanlış bildiği gözlemlenmiştir. Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üretimi yapan üreticilerin % 45.6'sı satın alınan pamuk tohumlarının satıcılar tarafından belirtilen özellikleri tam olarak sağlamadığı; % 32.8'i ise satın alınan pamuk tohumlarının satıcılar tarafından belirtilen özellikleri sağladığı; % 21.6'sı ise bu konuda tam olarak belli olmadığını belirtmişlerdir. Üreticilerin, üretimi yaptığı pamuk çeşidinin, bitkisel ve lif kalite özelliklerini yanlış da olsa bildiğini savunması, üreticinin üretimini yaptığı pamuk çeşidi hakkında ticari amaçlar doğrultusunda yanlış bilgilendirildiğini ortaya koymaktadır.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üretimi yapan üreticilerin % 97.21 özel sektörden, % 1.6'sı kamu kurumu/üniversiteden ve % 1.3'ü ise kendi tohumluğundan, tohum tedarik ettiğini belirtmişlerdir. Ankete katılan üreticilerin % 93.11 pamuk tohumunun oldukça pahalı olduğunu; % 95.81 ise verimli ve randımanı yüksek pamuk tohumunu daha ucuza almak istediklerini belirtmişlerdir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde her geçen gün artan pamuk üretim potansiyeli makineli hasada geçişi sağlamış, ancak bu geçişin yeterince alt yapı ve planlı olmadığı saptanmıştır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde 2009 yılı pamuk hasat makinası varlığı, Çizelge 28'de verilmiştir.

Çizelge 28. Diyarbakır ve Şanlıurfa İllerinde 2009 Yılı Pamuk Hasat Makinesi Varlığı

	Şanlıurfa	Diyarbakır	Toplam	Türkiye
Pamuk Toplama Makinesi	36	65	101	508

Kaynak: ŞTİM, 2010a; DTİM, 2009; TÜİK, 2009d.

Çizelge 28'den, 2009 yılında ülkemizde toplam 508 adet pamuk toplama makinesinin var olduğu; Diyarbakır ve Şanlıurfa illerindeki pamuk toplama makinesi sayısı, 101 olup, Türkiye'deki varlığın % 19.9'unu oluşturmaktadır. Şanlıurfa ilinde ekim alanı, Diyarbakır iline göre oldukça yüksek olmasına rağmen pamuk hasat makinesi varlığının o kadar yüksek olmadığı, hatta daha az olduğu görülmektedir. Bulgular, Şanlıurfa ilinin arazi topoğrafik yapısının Diyarbakır iline göre daha uygun olmasına rağmen makineli hasada yeterli düzeyde geçilmediği saptanmıştır. Pamuk hasat makinelerinin oldukça yüksek toplama kapasitesine sahip olmasının yanı sıra yüksek maliyetler gerektirmesi, var olan makine kapasitenin randımanlı olarak kullanılması bakımından her iki ildeki üreticilerin, kooperatifleşme çalışmaları ile ortak makine kullanımına geçmeleri önem arz etmektedir.

Yapılan anket çalışmasında ankete katılan pamuk üretimi yapan üreticilerin Diyarbakır'da % 41.51; Şanlıurfa'da % 77.0'si hasat makinesi kullanmadıklarını; hasat makinesi kullanan üreticilerin ise Diyarbakır'da % 52.6'sı; Şanlıurfa'da % 43.3'ü hasat makinesi bulmada sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üreticilerinin, kütlü pamuk satışında % 47.51 fiyatların düşüklüğü, % 55.11 ödemelerin yetersizliği ve % 41.2'si randıman ve lif kalite özelliklerinin düşüklüğü yönünden sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üreticilerinin % 21.2'ü ziraat fakültelerinden, % 31.6'sı tarım il ve ilçe müdürlüklerinden; % 14.4'ü özel sektörden bilgi aldıklarını; % 33.81 ise bilgi almaya gerek görmediklerini belirtmişlerdir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin çeşit kontaminasyonu karşısında çaresiz oldukları, pamuk çeşitlerinin bitkisel ve lif kalite özellikleri hakkında yeterli doğru bilgilere sahip olmadıkları belirlenmiştir. Her iki ilde de ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin % 82.2'si DTM Standardizasyon denetmenleri yönünden sorun yaşamadıklarını; %15.6'sı DTM Standardizasyon denetmen sayılarının az olduğunu; % 2.2'si ise denetmenlerin pamuk dışındaki diğer işlerde görevlendirildiğini ve pamuk konusunda yeterli eğitim almadıkları yönünde sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin % 95.6'sı işletmelerinde internet imkanlarının var olduğunu belirtmişlerdir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

7.2. Pamuk Üretimi

Türkiye'deki pamuk üretim potansiyeli ve tekstil sektörü açısından Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri oldukça önem arz etmektedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine ait pamuk üretimi yapan çiftçi sayılarının yıllara göre değişimi, Çizelge 29'da verilmiştir.

Çizelge 29. Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri Pamuk Üretim ve Kütlü Pamuk Verim Değerleri

İlçe Adı	2007		2008		2009	
	Kütlü Üretim (ton)	Verim (kg/da)	Kütlü Üretim (ton)	Verim (kg/da)	Kütlü Üretim (ton)	Verim (kg/da)
Bismil	93.041,12	437,14	55.520,94	439,75	44.969,21	442,78
Çermik	2.316,98	346,83	437,29	383,59	1.039,08	390,93
Çınar	36.498,95	433,42	32.158,03	430,01	20.467,59	444,03
Dicle	159,33	368,82	44,84	380,00	30,60	430,00
Eğil	6.596,05	435,81	5.998,19	444,62	4.217,48	431,52
Ergani	4.186,47	423,15	3.377,22	458,42	2.427,49	457,17
Hani	71,89	259,03	109,18	369,71	0,00	
Kocaköy	881,82	435,31	147,58	445,00	159,85	449,02
Kulp	376,96	395,97				
Lice	94,70	306,13				
Silvan	6.528,86	373,45	3.443,05	429,98	2.788,12	459,78
Merkez	101.243,91	440,07				
Bağlar			1.294,27	444,99	879,13	408,57
Kayıpınar			8.517,09	444,88	4.417,28	426,15
Sur			17.056,02	443,60	11.606,66	443,44
Yenişehir			48.298,01	444,66	16.742,49	428,91
Diyarbakır Top.	251.997,04		176.401,70		109.744,98	
Akçakale	138.000	460	138.000	460	101.894	416
Birecik	2.300	455	1.380	460	687	415
Bozova	27.600	445	27.600	460	28.431	399
Ceylanpınar	48.300	480	84.975	515	21.738	416
Harran	121.500	495	139.050	515	97.307	382
Hilvan	41.860	450	27.000	450	21.154	416
Merkez	228.160	490	239.475	515	156.000	416
Siverek	105.464	490	126.175	515	130.186	428
Suruç	18.400	455	11.500	460	9.244	382
Viranşehir	138.000	458	153.301	460	102.310	415
Şanlıurfa TOP.	869.584		948.456		668.951	

Kaynak: DTİM ve ŞTİM 2006-2010

DİYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 29'dan, Şanlıurfa ilinde pamuk üretimi ve verimlerinin yıllara göre değişim gösterdiği görülmektedir. Şanlıurfa ili en fazla pamuk üretim potansiyeline sahip ilimizdir. Pamuk üretim değerleri yıllara göre değişimi, pamuk fiyatlarının dünya piyasalarında ve dolayısıyla ülkemiz piyasalarında değişimine, alternatif ürünlerin (mısır, sulu buğday v.b.) fiyatlarının pamuk karşısında elde edilen net karına ve pamuk üretiminin yaşadığı sorunları gibi etkenlere göre değişim gösterebilmektedir. Pamuk üretiminde, pamuk maliyetlerinin diğer alternatif ürünlerin maliyetlerine göre oldukça yüksek olmasıyla pamuk üretim faaliyeti oldukça büyük mali riskler içermektedir. En yüksek pamuk verimi, üretim yapılan pamuk çeşidinin genetik yapısı, bu genetik yapının en iyi şekilde ortaya konulması için uygun çevre koşulları ve doğru üretim tekniklerinin uygulanması ile mümkündür. Ülkemiz, pamuk verimi yönünden dünyada Avustralya, İsrail ve Brezilya ülkelerinden sonra dördüncü sırada yer almaktadır (ICAC, 2010). Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin çevre koşulları pamuk üretimi için oldukça uygundur. Yapılan yanlış hastalık ve zararlı mücadelesinden dolayı bozulan fauna ile yıllara göre zararlı epidemisi oluşabilmektedir. Böylece pamuk üretimi ve verim oldukça azalabilmektedir. GAP'ın aşamalar halinde gerçekleşmesi ile sulamaya açılan alanlarda yeni pamuk üretimlerinin gerçekleşmesi ile çoğu zaman çiftçilerimiz birçok konuda yeterli bilgiye sahip değillerdir. Pamuk tohum firmaları, zirai ilaç firmaları, sulama ekipmanları firmalarının bölgede yeterli bilgiye sahip olmayan üreticileri, daha fazla maddi gelir elde etmek amacı ile yanlış yönlendirerek pamuk üretimi için kısa ve uzun vadede büyük risk ve olumsuzluklar yaratmaktadır.

7.3. Pamuk Üretim Maliyetleri

Pamuk üretim girdileri oldukça yüksek ve fazla olan ürün olmasından dolayı diğer ürünlere oranla üretim maliyetleri yüksektir. Üretim maliyetinin yüksekliği, üretim için büyük riskler oluşturmaktadır. Girdileri oluşturan gübre, ilaç, akaryakıt v.b. birçok girdiler yönünden ülkemiz dışa bağımlı ve ithalat yolu tedarik edilmektedir. Yıllara göre gerek iç piyasa ve gerekse dış piyasada girdi fiyatlarında oluşan artış veya döviz karşısında Türk Lirasının değer kazanması veya değer kaybetmesi pamuk üretim maliyetini ve dolayısıyla üretimini etkileyebilmektedir.

2005-2009 yılları pamuk ile bazı girdi pariteleri, Çizelge 30'da verilmiştir.

Çizelge 30. 2005-2009 yılları pamuk ile bazı girdi pariteleri (Fidan, 2009)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009
Gübre	0,52	0,52	0,65	1,35	0,91
Motorin	3,0	3,5	3,6	5,0	3,3
İşçilik	16,2	16,7	18,1	20,8	22,2
Sulama Suyu	116,1	116,5	131,1	132,9	138,7

Pamuk üretiminde yüksek girdi maliyeti, üretilen ürünün rekabet gücünü ve dolayısıyla üretimi olumsuz etkilemektedir. Pamukta girdi/ürün fiyat paritesinin, girdiler aleyhine artması gerek ülkemiz ve gerekse Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri pamuk üretimi için risk oluşturmakta ve üretimi olumsuz etkilemektedir. 2001 yılı öncesi uygulanan sübvansiyonlarda uygulama değişikliği belli oranlarda üretimde olumlu etkiler yaratabilmiştir. Ancak mevcut sübvansiyonlar, gerek yöntem ve gerekse miktar itibari ile yetersiz olup, pamuk üretimini genellikle olumsuz etkileyebilmektedir. Girdilere yapılan sübvansiyon, genellikle ithalatçı firmaları ve bayiler için, üretilen ürüne yapılan sübvansiyon ise alım yapan tarıma dayalı sanayi işletmeleri için olumlu sonuçlar doğururken, bölgesel ve ulusal anlamda kaliteye dayalı bir üretim sistemi için avantaj sağlayamamaktadır. Pamuk üretim girdilerinin dışa bağımlılığının kırılarak fiyatlarının düşürülebilmesi veya farklı üretim modelleri ve teknikleri ile girdilerinin azaltılması ile pamuk üretim maliyetlerinin düşürülmesi olasıdır. Bu yönde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı başta olmak üzere Kalkınma Ajansları, STK'lar (birlik, odalar, borsalar), kalkınma idareleri ve üniversitelere büyük görevler düşmektedir.

Yıllar itibari ile kütlü pamuk maliyetleri, Çizelge 31'de verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 31. Yıllar itibariyle Kütlü Pamuk Maliyetleri (TL/Kg)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
Kütlü Pamuk	0,880	0,893	0,810	0,795	0,875	0,907

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı SGB-TEAE-*2010 yılı maliyetleri TEAE tahminidir.

Yıllar itibariyle pamuk maliyetlerindeki artış, pamuk satış fiyatlarına göre büyük önem taşımaktadır.

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üreticilerinin % 43.4'ü hasatta birinci derecede; % 41.2'i sulamada ikinci derecede; % 56.4'ü seyreltmede üçüncü derecede ve % 48.9'u çapalama-da üçüncü derecede işçilik problemi yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan çırçır presse işletmecilerin ortalama 5 kişi/işletme'nin aileden, ortalama 40 kişi/işletmenin sezonluk çalıştığını; % 55.6'sı iyi eğitim almış usta, muhasebeci, eksper gibi kalifiyeli eleman bulma sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yine ankete katılan çırçır presse işletmecileri, hammaddenin, enerjinin, işçiliğin birinci derecede; vergi, bakım onarım ve teknoloji yenilemenin ise ikinci derecede maliyet unsurlarını oluşturduğunu belirtmişlerdir.

7.4. Pamuk Ticaret Yapısı

Pamuk üretiminde üretim maliyetlerinin oldukça yüksek olması, üreticinin, öz kaynaklarını ortaya koymasına veya farklı borçlanma şekilleri ile girdileri temin etmesine neden olmaktadır. Bu konuda özellikle girdi (gübre, akar-yakıt, ilaç, tohum v.b.) tedarik firmaları, girdileri peşin satış fiyatları üzerine oldukça yüksek bir artış oranı koyarak hasat zamanı veya destekleme ödemelerinin yapıldığı döneme kadar üreticileri borçlandırmaktadırlar. Girdi tedarik firmalarının vadeli satış ile uyguladığı yüksek fiyat artışı, üreticiyi, hasat sonrası ürününü pamuk fiyatlarının düşük olduğu dönemde satışa zorlamaktadır. Dolayısıyla bu durum, üreticinin, girdiyi vadeli olarak yüksek bir fiyattan almasına, ürününü (kütlü pamuğu) de düşük bir fiyattan tüccara veya çırçır-presse işletmelerine satmasına neden olmaktadır.

Tüm bu üretici aleyhine işleyen olumsuz ticaret yapısının nedeninin, üreticilerin ciddi bir birliğinin veya koope-ratifleşmenin olmamasından kaynaklı sonuçlar olduğu düşünülmektedir. Kooperatif veya birlikler ile üreticilerin, girdileri toplu alımlar ile daha düşük bir fiyata, ürünlerini de kooperatif ve birlik aracılığı ile istenilen zaman ve bedel ile satabilmesi olasıdır.

GAP'ın aşamalar halinde ilerlemesi ile Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde sulanan tarım alanlarının ve dolayısıyla pamuk üreticilerinin sayılarının ve üretim miktarlarının artması, üretici birliklerinin olmamasından kaynaklı olarak ticari anlamda girdi tedarik işletmeleri ve kütlü pamuk alımı yapan işletmeler ve tüccarların kazandıkları karlılık ile büyümelerine, ancak üreticilerin ise aynı oranda ekonomik olarak büyüyememelerine neden olmuştur. Bu alandaki ticari potansiyelin varlığı, bankalar tarafından da fark edilerek, üreticilerden girdi temin eden firmaların yapmış olduğu yüksek vade oranının yakın bir oran ile üretici kredilerini kullandırmaya teşvik etmiştir. Tüm bu ticari oluşum ve faaliyetler, mali açıdan yetersiz olan pamuk üreticilerinin sıkıntıya girmesine ve elde ettiği karın büyük bir bölü-münü bu şekilde tarımsal sektördeki diğer aktörlere kazandırmasına neden olmaktadır. Girdi maliyetleri oldukça yüksek olan pamuk üretiminde böyle bir ticaret yapısının oluşması istikrarlı üretimi tehdit etmektedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde Ticaret Borsaları olmasına rağmen, kütlü pamuk ürün fiyat oluşumunda pek etkili olamamaktadır. Gerek üretici gerekse de sanayici açısından en önemli sorun fiyat oluşumudur. Günümüzde

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

pamuk fiyatlarının belirlenmesinde en etkili borsalar, Memphis, New York ve Liverpool borsalarıdır. Türkiye, dünyada pamuk fiyatları konusunda en önemli endeks olarak kabul edilen Cotlook A endeksini oluşturan 13 ülkeden birisidir. GAP pamuğu Liverpool A endeksi baz alınarak değerlendirilmektedir. Lif pamuğu girdi olarak kullanan tekstil sektörü işletmeleri, giderek güçlenen rekabetçi ortamda lif kalite değerleri iyi ve standartları belirlenmiş pamuk lifini dünya fiyatlarına göre daha ucuz elde etmek istemektedir. Üretici de kütlü pamuğu oldukça yüksek girdi fiyatları karşısında yüksek fiyatlarda satmak istemektedir. İplik işletmeleri ve pamuk üreticileri arasında üretim zincirini oluşturan Çırçır-Pressé işletmeleri ise bu bağlantıyı sağlarken üreticiden düşük fiyata aldığı pamuğu işledikten sonra iplik işletmelerine daha yüksek fiyatla satış yaparak daha fazla kar elde etmek istemektedir. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren çırçır-pressé işletmelerinin oldukça fazla olması, pamuk üretiminin fazla ve kar marjının oldukça yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Dünya pamuk fiyatları olarak, Liverpool endeks fiyatları dikkate alınmaktadır. Tüm ihracat işlemleri ve ihracata esas teşkil eden fiyat Liverpool endekslerine göre oluşmaktadır. Bu borsada Ege ve Çukurova Standart-I Beyaz pamukları A ve B endeksinde işlem görmektedir. Liverpool A ve B endeksleri; Cotlook Limited tarafından belirlenen kotasyonların en düşük beşinin ve en düşük üçünün aritmetik ortalamaları ile elde edilen endeks sayılarıdır. Son 20 yılda Özellikle 1994/95 sezonundan sonra dünya pamuk fiyatlarında ciddi düşüşler oluşmuştur. Bu düşüşün nedenlerinden bir tanesi verim artışına paralel olarak artan pamuk üretimine karşılık, pamuk tüketiminin aynı oranda artmaması ve dünya stoklarında yaşanan artışlardır. Son yıllarda özellikle Çin ve Hindistan gibi ülkelerde tüketimin artması ve son yıllarda uluslararası yaşanan iklim değişikliğinin birçok ülkede pamuk üretimini olumsuz etkilemesi ile dünya pamuk tüketiminde artış ve üretiminde ise nispeten azalışlar, dolayısıyla dünya pamuk stoklarında azalmalar yaşanmıştır.

Kütlü pamuk ürün fiyat oluşumu, yurt dışı pamuk borsaları ve bu borsalarda oluşan fiyatın İzmir Ticaret Borsasına yansımaları ve aynı zamanda çırçır-pressé işletmeleri ve tüccarların çırçır randımanı hesabını da dikkate alarak kendi kar paylarını korudukları bir sistem içerisinde gerçekleşmektedir. Yıllar itibari ile çırçır-pressé işletmeleri bir araya gelerek kar paylarını ve oluşacak fiyatlar ile söz birliğine varmaları, üreticinin aleyhinde sürekli gelişen ticari gelişmelerdir. Her iki ilimizde de tekstil sektörü olarak sadece çırçır-pressé işletme sayılarının fazlaca artması bu alandaki yüksek kar marjından kaynaklanmaktadır. Genellikle uluslararası borsalarda oluşan fiyatların, bölgede alım yapan çırçır-pressé işletmeleri ve tüccarların alım fiyatları arasındaki farkın yüksek olması, üretici-işletmeci-tüccarları karşı karşıya getirmiştir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa Ticaret borsalarında fiyat oluşumu için uygun ve yeterli alt yapı var olmasına karşın hiçbir fiyat oluşumu burada gerçekleşmemektedir. Çırçır-pressé işletmeler tarafından daha önce uygulanan ancak günümüzde uygulanmayan vadeli veya emanet satışlar yapılmamaktadır. Çırçır-pressé işletmeleri, tüccar ve pamuk üreticileri arasında arz-talep dengesi, ulusal ve uluslararası borsalarda oluşan fiyatlar ve pamuğun lif kalite değerleri dikkate alınarak, tarafsız ve güvenilir bir şekilde fiyat oluşumunu sağlayan bir kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçlara hizmet etmek amacıyla kurulacak bir kurumun veya oluşumun, birinci derecede ülkemiz pamuk üretiminin %60'larını karşılayan bölgemizde daha sonra da ülkemizde istikrarlı pamuk üretimi için gereklilik arz etmektedir.

2009-2010 dönemi borsalarda oluşan pamuk fiyatları, Çizelge 32'de verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 32. Pamuk Lifi Borsa Fiyatları (TL/KG)

Tarih	ST1 URFA ROLL TL/Kg	ST1 URFA ROLL cent/kg	ST1 EGE ROLL TL/Kg	ST1 EGE ROLL cent/kg	LİVERPOL A cent/kg	AMERİKAN (31-3-36) CIF Mersin Cent/ kg
Ocak 09			1,87	121,08	127,02	138,00
Mart 09			2,07	120,01	113,51	126,00
Mayıs 09	2,05	132,49	2,44	157,05	136,57	148,00
Temmuz 09			2,50	163,85	142,72	154,00
Eylül 09	2,11	141,83	2,52	169,26	140,20	161,00
Kasım 09	2,23	151,33	2,50	168,51	156,50	182,00
Ocak 10	2,72	184,56	2,69	175,21	170,74	186,00
Mart 10	3,05	197,71	3,15	204,07	190,37	205,00
Mayıs 10	3,40	221,00	3,50	225,00	192,41	220,00
Haziran 10	3,70	237,00	3,75	240,00	192,63	225,00

Kaynak: TOBB

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üreticilerinin % 81.8'i pamuklarını çırçır-presse işletmelerine, % 16.81 komisyonculara (tüccarlar); % 0.7'si Çukobirliğe sattıklarını; % 0.7'si ise kendi işletmelerinde işlediklerini belirtmişlerdir.

Üretici örgütlerinin görev ve amaçları ihtiyaçlar doğrultusunda, ortaklarını iyileştirilmiş bir üretim ve pazarlama zinciri için örgütlemektir. Bu örgütler ürünlerin daha iyi değerlendirilmesi, zararların düşürülmesi ve daha verimli üretim sağlanması için projeler gerçekleştirebilmektedir. Üretici örgütlerinden birinin üyesi olmak üreticiler için grup halinde örgütlenme ve pazarlama zincirlerinde daha fazla güç kazanma olanağı da sağlamaktadır. Üretici örgütleri tarım işletmelerine, işleme tesislerine sahip olabilmekte bu şekilde üretim ve pazarlama kanalında yer almak için gerekli alt yapılarını oluşturma haklarına sahip olabilmektedir.

Her ne kadar ÇUKOBİRLİK Diyarbakır ve Şanlıurfa illerimizde faaliyet gösterse de istenilen düzeyde yeterli olmamaktadır. Ülkemizde Trakya Birlik, TARIŞ, ÇUKOBİRLİK gibi, birlik yapılarının varlığına karşın bu konuda bölgede herhangi bir oluşumun olmaması, sektörün büyük eksikliklerindedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde yapılan anket çalışmasında, ankete katılan pamuk üreticilerinin % 79.3'ü pamuk girdisi temini, satış garantisi gibi fayda sağlayacak üretici birliğine üye olmak istediklerini, % 14.11 istemediklerini; % 6.6'sı ise birlik hakkında bilgilerinin olmadıklarını belirtmişlerdir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin % 73.3'ü çok sayıda üretici yerine, pamuk üretici kooperatiflerinden kütlü pamuk almak istediklerini belirtmişlerdir.

Pamuk üreticilerinin yapmış oldukları üretim faaliyeti, ülkemizin tekstil sektöründeki potansiyeli ve yeri dikkate alındığında pamuk üreticilerinin böyle bir ticari yapı içerisinde olmayışı sektördeki problemleri artırmakta ve bu yönde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı başta olmak üzere Kalkınma Ajansları, STK(birlik, odalar, borsalar)'lar, Kalkınma İdareleri ve Üniversitelere büyük görevler düşmektedir.

Üreticilerin kooperatifleşmesi, birlik oluşturması, mali yönden güçlenmeleri, pamuk üretim faaliyetlerini ve üretim gücümüzü artırarak sektörü ticari risklerden korumaya katkı sağlayacaktır. Bu konu, ivedilik ile çözülmesi gereken sektörün önemli problemlerindedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde faaliyet gösteren çırçır presse işletmelerinin ferdi olarak serbest piyasa ekonomisinde fiyata dayalı rekabet ile çalışmaları, mali ve yapısal sorunların da birleşmesi ile bu işletmeleri, iflasın eşiğine getirebilmektedir. Her ne kadar kütlü pamuk fiyatlarının kendi lehlerinde (üretici aleyhinde) oluşumu konusunda

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

prensip birliğine varmalarına karşın, birlik oluşturma iradesi oluşmamıştır. Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin % 88.9'u ortak menfaatlerini savunacak bir kooperatif kurmak istediklerini belirtmişlerdir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin, bu illerde tekstil sektörünün diğer halkalarının olmayışının sektörün gelişimi için büyük olumsuzluklar oluşturduğunu; işledikleri pamuk lifini genellikle, Gaziantep, Malatya, Kayseri, Bursa, Denizli, Uşak, İstanbul, Adıyaman, Adana, Konya, Kahramanmaraş ve Isparta gibi illerdeki firmalara sattıklarını bildirmişlerdir.

Yapılan ankete katılan Diyarbakır ve Şanlıurfa çırçır presse işletmecilerinin % 26.5'i müşteri bulmada; % 43.3'ü müşterinin istediği nitelikte uygun mal üretmede; % 30.2'si ödemelerde sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin % 27.3'ü pamuk çeşit sayılarının fazla olduğunu; % 6.8'i pamuk üretim alanlarının miktarında sürekli dalgalanmaların yaşandığını; % 35.2'si pamukta kontaminasyon sorunu yaşandığını; % 15.9'u standardizasyon problemi olduğunu ve % 14.8'i ise nakit ödemede sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

7.5. Mevcut Teşvik Tedbirlerinin Yapısı

Türkiye'de pamuk destekleme politikaları, Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ana hedefleri belirtilen bir çerçevede, yeterli üretim seviyesi ve üretimin olumsuz koşullardan daha az etkilenmesinin sağlanması, ihracatın geliştirilmesi, kendine yeterlilik oranının yükseltilmesi amaçları doğrultusunda belirlenmektedir. Destekleme yöntemleri farklılık göstermektedir. Stratejik öneme sahip pamuğun desteklenmesi ise kaçınılmazdır. Pamukta destekleme politikaları belirlenirken, bir yandan üreticinin artan maliyetlerini karşılayabilecek ve üretimini sürdürmeye teşvik edecek bir gelir sağlanması hedeflenirken bir yandan da dünya pamuk fiyatları ile rekabet edebilecek bir fiyat seviyesinin korunması hedeflenmektedir. Günümüzde pamuk üreticilerine akaryakıt, gübre, toprak analizi ve sertifikalı delinte tohum gibi önemli girdilere yönelik sübvansiyonların yanında fark ödemesi (prim) de yapılmaktadır.

Yıllar itibari ile pamukta uygulanan prim uygulama değerleri, Çizelge 33'de verilmiştir.

Çizelge 33. Yıllar İtibariyle Kg Başına Pamuk Prim Miktarları

Yıllar	Prim Miktarı	Destekleme Tutarı (milyon TL)
2005(TL/Kg)	0.267 + %20 Sertifika farkı =0.320	560.590
2006(TL/Kg)	0.29 + %20 Sertifika farkı =0.348	821.831
2007 (TL/Kg)	0.29 + %20 Sertifika Farkı =0.348	645.679
2008 (TL/Kg)	0.270+%20 Sertifika farkı =0,324	509.371
2009 (TL/Kg)	0.350+%20 Sertifika farkı =0.420	511.000
2010 (TL/Kg)	0.350+%20 Sertifika farkı =0.420	

Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu tarafından 2010 yılı kütlü pamuk destekleme miktarı kilogram başına 0.350 TL/Kg (sertifikalı 0.420 TL/Kg) olarak belirlenmiştir. Halen, 2010 yılı ürünü kütlü pamuk destekleme primi ödemeleri yapılmaya devam edilmektedir. 2010 yılı ürünü fark ödemesi miktarı ise ekim döneminden önce kamuoyuna açıklanmıştır. Ayrıca, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından endüstri bitkilerinde dekara 5,5 TL kimyevi gübre, 5,5 TL mazot ve 2,5 TLde toprak analizi desteği yapılmaktadır. 2011 yılından itibaren fark ödemeleri Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli fark ödemesi desteği şeklinde devam edecektir. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri pamuk üretimi fark ödemesi desteği kapsamına alınan 13 adet havzadan Karacadağ Havzasında yer almaktadır.

Pamuk AB-Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında sanayi ürünü olarak işlem gördüğünden dolayı AB ile Türkiye arasında serbest dolaşıma tabidir. Pamuk ithalatında koruma önlemi bulunmamakta olup, herhangi bir gümrük vergisi ile korunmamaktadır.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Tarımsal üretimde yapılan teşvik ve sübvansiyonlar, gerek üretici ve gerekse ürüne dayalı sanayi sektörünü olumlu yöntemlere yönlendirmek veya üretim planlaması yapmak için kullanılan bir yöntemdir. Üretim değerlerinin düşük olduğu bir bölgede üretimin artırılmasına yönelik yapılan sübvansiyonlardan delinte tohum sübvansiyonu, delinte edilmiş tohum kullanımının artırılmasında oldukça başarılı olmuştur.

Üretim miktarına dayalı girdi destekleri, üretim miktarının artırılmasını amaçlayan destekler olup, ülkemizde uygulama örneklerinin amacına büyük oranda ulaştığı söylenebilir. Dünyada gelişmiş ülkelerde her alanda kalite bilincinin hızla artması, tekstil sektöründe de kendisini göstererek birtakım değişimleri ortaya çıkarmıştır. Kaliteli liflerden üretilen tekstil ürününün kullanımının hızla artması, ülkemiz tekstil sektörünü lif kalite özellikleri üstün pamuk liflerini yurt dışından ithal etmesine sevk etmiştir. Ülkemiz ve özellikle Diyarbakır ve Şanlıurfa ilimizdeki pamuk üretiminin sadece miktar olarak değil aynı zamanda kalite değerlerinin de yükseltilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Üretilen pamuk lifinin kalite özelliklerinin iyi olması, gerek pamuğa dayalı sanayi sektörü ve gerekse üreticilerimiz açısından büyük önem taşımaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı ilgili teşvik ve sübvansiyon yöntemlerinin bu amaç doğrultusunda değiştirilmesi gerekliliği doğmuştur. Mevcut teşvikler, üretim miktarına yönelik olduğu için yüksek verimli ve çırçır randımanı dikkate alınmaktadır. Üretilen pamuğun lif kalite özelliklerine göre yapılacak sübvansiyonlar, üreticiyi kaliteye dayalı üretim sistemine sevk edecektir. Böylece üretimi yapılacak çeşidin kaliteye yönelik seçimi ve bu yöndeki pamuk üretim teknolojileri, üreticiler için büyük önem taşıyacaktır.

Yapılan anket çalışmasında, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan pamuk üreticilerinin % 94.6'sı var olan desteklerin yanı sıra pamuk lif kalitesine dayalı destekleme istediklerini belirtmişlerdir.

Aynı şekilde ankete katılan Diyarbakır ve Şanlıurfa çırçır presse işletmecilerinin % 95.6'sı lif kalite özelliklerine göre sübvansiyon yapılması gerektiğini ve kalite özellikleri üstün pamuk çeşitlerinin üreticiler tarafından yetiştirilmesi gerekliliğini belirtmişlerdir. Ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin % 82.2'si çiftçiler tarafından çok fazla pamuk çeşit yetiştirilmesinin yaratmış olduğu çeşit kontaminasyonunun olduğunu; üretilen pamuk liflerinin kaliteye dayalı bir üretim modeli ile "GAP Pamuk Lifi" değer yargısının oluşturulması için lif kalite değerleri yüksek pamuk çeşidi tohumlarının üretiminin yapılarak, çırçır presse işletmeleri aracılığı ile üreticilere düşük ücret ile ulaştırılmasının sektöre kısa ve uzun vadede büyük gelişmeler sağlayacağını belirtmişlerdir.

Bu konuyla ilgili olarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı başta olmak üzere Kalkınma Ajansları, STK'lar (birlik, odalar, borsalar), Kalkınma İdareleri ve Üniversitelere büyük görevler düşmekte olup "GAP Pamuk Lifi" değer yargılarının markalaşmaya doğru yönelişi için vakit geçirilmeden çalışmaların başlatılması gerekliliği kanaatine varılmıştır.

7.6. Rekabet Gücü Açısından Karşılaştırma

Pamuk üretiminin rekabet gücünün artırılmasına yönelik çalışmalar, sektörde var olan sorunların saptanması ve bu sorunların çözümüne yönelik çalışmalar ile olasıdır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde başta tekstil sektörü olmak üzere birçok önemli sektörün hammaddesini oluşturan önemli bir endüstri bitkisi olan pamuğun üretimi büyük önem arz etmektedir. Pamuk üretiminin, tekstil sektörünün ülkemizdeki potansiyeli, ülkemizin ulusal düzeydeki tekstil rekabeti, GAP'ın faaliyete geçmesi ile Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde oluşacak pamuk üretim potansiyeli ve ekolojinin uygunluğu gibi birçok güçlü yönleri bulunmaktadır. Tüm bu güçlü yönlerinin yanında sektörün birçok yapısal, teknik, ekonomik ve yasal sorunları mevcuttur. Sektörde gerek bölgesel ve gerekse ulusal olarak rekabet edebilirliğinin artırılmasına yönelik birçok çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Pamuk ve tekstil sektörü, bölgede diğer sektörler ile karşılaştırıldığında en yüksek potansiyele sahip sektörlerdendir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerindeki Sanayi ve Ticaret Odası kayıtlarına göre Şanlıurfa ilinde 574, Diyarbakır ilinde 522 olmak üzere toplam 1.096 adet sanayi işletmesi bulunmaktadır. Sanayi işletmelerinin Şanlıurfa'da %35. 4'ü Diyarbakır'da % 16. 3'ü tekstil işletmeleridir. Her iki ilin toplamında ise tekstil işletmelerinin payı % 26.3 civarındadır.

Tekstil sektörü işletmelerinin sayısı ve diğer işletmelere olan oranları, Çizelge 34'de verilmiştir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 34. Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı

Sektör Kodu (ISIC)	Faaliyet Alanı	Şanlıurfa		Diyarbakır		Toplam	
		İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%
32	Tekstil, Örme, Konfeksiyon ve Deri Sanayi	203	35,4	85	16,3	288	26,3
	Toplam	574	100	522	100	1.096	100

Kaynak: DTSO, 2009; ŞUTSO, 2010.

DPT'nin 2006 yılında yayınladığı İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri araştırmasına göre Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde, çalışma sonuçlarına göre "tekstil ürünleri imalatı" öne çıkan sektörler arasında yer almaktadır (DPT, 2006). Buna rağmen, pamuk üreticilerinin üretiminde yapısal, teknik, ekonomik ve yasal yönlerden yaşadığı sorunlardan dolayı üretimleri istenen düzeyde değildir. Bu yapı içerisinde ulusal ve uluslar arası rekabet edebilirlikleri azalmaktadır. Bu nedenle üretim ve üretici verilerinde devamlı bir değişiklik yaşanmaktadır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerimizde pamuk üretim potansiyelinin yüksek olması, istikrarlı bir şekilde pamuk üretiminin sağlanabileceği konusunda yeterlilik arz etmemektedir. Pamuk üreticileri başta olmak üzere üretim zincirinde faaliyet gösteren işletmelerin mevcut sorunları tespit edilerek, sorunların çözümü için çalışmalar yapılmalıdır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde faaliyet gösteren çırçır presse işletmeleri, yasal, teknik, yapısal ve ekonomik birçok soruna sahip durumdadırlar. İşletmeler, genellikle aile işletmeleri olup, profesyonel bir işletme ve idari yapıları bulunmamaktadır. Büyük pamuk üreticilerinin öz kaynaklarını kullanarak kendi ürettiği kütlü pamuğu, işleme amacı ile kurdukları saptanmıştır. Zamanla oluşan ekonomik rekabet şartları içinde bu işletmelerin profesyonellik düzeyinde gerekli revizyonlarla idari yapılanmayı gerçekleştirememesi, birçok işletmenin zarar ederek iflas etmelerine neden olmuştur.

İşletmeler, rekabet, güven ve kaliteye dayalı olmayıp genellikle fiyata dayalı olarak yapılanmışlardır. Fiyata dayalı rekabet, beraberinde ticari güvensizlik ortamı yaratarak, istikrarsız üretime neden olmaktadır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde faaliyet gösteren çırçır presse işletmelerinin, DTM tarafından hazırlanarak 21 Ağustos 2009 tarihinde yayınlanan preselenmiş pamukların tek balya standardizasyonuna ve kontrolüne ilişkin tebliğ (2009/37) ve bu tebliğ'in bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin tebliğ (2009/38) ile oluşturulan Tek Balya Sistemine uygun alt yapıya sahip olmadığı saptanmıştır.

Yapılan anket çalışmasında Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ankete katılan çırçır presse işletmecilerin % 51.1'i preselenmiş pamukların tek balya standardizasyonuna ve kontrolüne ilişkin tebliğ (2009/37) ve bu tebliğ'in bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin tebliğ (2009/38) ve Tek Balya Sisteminden haberdar; % 13.3'ü ise kısmen haberdar olduklarını belirtmişlerdir.

Ankete katılan çırçır presse işletmecilerin % 93.3'ü tek balya standardizasyonu sistemine geçişin mevcut yapı içerisinde oldukça zor olabileceğini; numune alma sitemlerinin tedariki, elemanlarının yeni sistem ile ilgili eğitimlerinin desteklenmesi durumunda tek balya standardizasyonu sistemine geçişin daha kolay ve hızlı olacağını; işledikleri pamuk lif balyalarının lif kalite özelliklerini bilmek istediklerini; % 95.6'sı lif kalitesi yüksek pamuk çeşitlerinin üreticiler tarafından tercih edilmesinin uygun olacağını bildirmişlerdir.

Ankete katılan çırçır presse işletmecilerinin % 88.9'u tek balya standardizasyonu sistemine geçiş için bölgenin üretim potansiyeli de dikkate alınarak yeterli kapasiteye sahip akredite olmuş bir "Lif Kalite Laboratuvarı"nın kurulmasının uygun olacağını bildirmişlerdir.

8. PAMUK VE PAMUĞA DAYALI SANAYİ SEKTÖRÜNÜN YAŞADIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk üretim potansiyeli dikkate alındığında üretim miktarının hala yeterli olmadığı, üretim miktarının artmasına yönelik yasal, ekonomik ve teknik çalışmaların yapılması önerilmektedir.
2. Pamuk üretiminde kullanılan girdiler yönünden ülkemizin dışa bağımlılığından kaynaklanan girdi fiyatlarının yüksekliği ile pamuk üretim maliyeti oldukça yükseltmektedir. Pamuk üretim maliyetlerinin yüksek olması ile birlikte pamuk fiyatlarının düşük olması, pamuk üretiminde ekonomik riski artırmaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk üreticileri, ekonomik riski yüksek olan pamuğun üretiminin yerine yıllar itibari ile başka bitkilerin üretimini yapabilmektedir. Girdilerin maliyetlerinin düşürülmesine yönelik yasal, ekonomik ve teknik çalışmaların yapılması önerilmektedir.
3. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri başta olmak üzere üretilen pamuk lifinin lif kalite değerlerinin yeterli düzeyde iyi olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle pamuk üretiminde kaliteye yönelik teknik ve ekonomik iyileştirme çalışmalarının yapılması kapsamında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından pamuk üreticilerine lif kalitesine yönelik sübvansiyonların yapılması önerilmektedir.
4. Tarım il ve ilçe müdürlüklerinde görev alan teknik elemanların genellikle destekleme çalışmalarında görev alarak pamuk üreticilerine yönelik temel ve uygulamalı eğitimlere vakit ayıramadıkları için bu alanda oluşan boşluk, bazı özel sektörlerle ait teknik elemanlar ile doldurulmaktadır. Bu durumun da üretimde zaman zaman olumsuz yansımaları görülebilmektedir. Pamuk üretiminde üreticilere yol gösterici olarak tarım il ve ilçe müdürlüklerinin bu konuya hassasiyet göstermeleri ve pamuk üretim teknolojisinde yeni gelişmelerin çiftçilere doğru şekilde aktarılmasına yönelik tedbirlerin alınması önerilmektedir.
5. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk üretim potansiyelinin yüksek olması ve gün geçtikçe daha da yükseleceği belirtilmektedir. Pamuk üreticilerinin örgütlenmesine yönelik herhangi bir faaliyetin olmaması, girdi sağlayıcı, çırçır-presse işletmeleri ve tüccarlar kısıcındaki pamuk üretiminin istikrarını tehlikeye sokmaktadır. Pamuk üretimindeki istikrarın sağlanması ve daha iyi aşamalara gelmesi için ulusal/uluslar arası alanda uzmanlaşmış kooperatif birlikleri incelenerek benzer bir örgütlenme modelinin Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri merkez olmak üzere uygulamaya yönelik çalışmalara başlanması önerilmektedir.
6. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamukta standardizasyon ve kalite kontrolüne yönelik çalışmaların günümüz teknolojik gelişmelere uygun olmadığı, bu konuda alıcı ve satıcı arasında yeterli güvenin sağlanmadığı, alım ve satımın ilkel yöntemler ile devam ettiği, sektörün bu konuda olumsuz etkilendiği saptanmıştır. Sektörün gelişiminin sağlanması için DTM Standardizasyon Genel Müdürlüğü tarafından çıkartılan 21 Ağustos 2009 tarihinde resmi gazetede ilan edilen 2009/37 ve 2009/38 sayılı tebliğlerin (tek balya sistemi) yürürlüğe girmesi için çalışmaların yapılması, başta DTM Standardizasyon Genel Müdürlüğü ve ilgili Grup Başkanlıkları olmak üzere revize edilerek gerekli nitelikli eleman ve alt yapının oluşturulması, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde alıcı ve satıcı arasında güven sağlayıcı olarak DTM, Ticaret Borsaları liderliğinde akredite olmuş lif kalite laboratuvarlarının yapılmasına yönelik yasal ve teknik çalışmaların başlatılması önerilmektedir.
7. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde üretilen pamuklarda hasadın hala büyük problem oluşturduğu, el ile hasat edilen pamuklarda kontaminasyon, makine ile hasat edilen pamuklarda ise nem problemlerinin var olduğu saptanmıştır. Bu sorunların çözümüne yönelik yeterli sayıda makinenin tedarik edilmesi, makineli hasat için arazi tesviyesi ve uygun çeşit seçimi vb.. gerekli altyapının sağlanması konularında, ilgili eğitim çalışmalarının yapılması, pamuklarda nem oranının düşürülmesi için çırçır-presse işletmelerine ilave ünitelerin (kurutucu, temizleyici vb..) monte edilmesi gibi tedbirlerin alınmasına yönelik çalışmaların başlatılması önerilmektedir.
8. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk üretiminde çok sayıda farklı genetik yapıdaki çeşitler ile çeşit kontaminasyonu oluşmuştur. Çeşit kontaminasyonu, üretimi azaltmasının yanında, üretim maliyetinin artmasına ve çırçır-presse işletmelerinin çok fazla çeşit karşısında depo kapasitelerinin yetersiz kalmasına neden olup, pamuk

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

üretimini olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzlukların oluşmaması ve çeşit kontaminasyonunun çözülmesi için Diyarbakır ve Şanlıurfa ekolojik koşullarına uygun ve verim-lif kalite özellikleri iyi daha az sayıda pamuk çeşidinin üretiminin yapılarak çiftçilere dağıtılmasına yönelik uygulamalar için gerekli yasal ve teknik çalışmaların başlatılması önerilmektedir.

9. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk üretim potansiyeli dikkate alındığında ekim, çapa gübreleme, ilaçlama ve hasat makinesi sayılarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu konuda gerekli üretim için alt yapının sağlanarak pamuk üreticilerine kooperatifleşme ve ortak makine kullanım yöntemlerinin geliştirilmesi yönünde yasal ve teknik çalışmalara ivme kazandırılması önerilmektedir.
10. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde üretim alanlarında var olan kadastro problemlerinin çözülmesi için devam etmekte olan toplulaştırma çalışmalarının bitirilmesi önerilmektedir.
11. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri başta olmak üzere pamuk üretiminde birkaç yılda bir kesici kurtlar, yaprak kurdu, yeşil kurt, dikenli kurt, yaprak piresi, thrips gibi zararlıların epidemiyaptığı görülmüştür. Pamuk sağlığını tehdit eden pamuk hastalık, zararlı ve yabancı otların tanınması ve mücadelesine yönelik eğitim, entegre ürün yönetimine yönelik çalışmaların yapılması; Diyarbakır Ziraî Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Dicle ve Haran Üniversitesi. Ziraat Fakültelerinin ortaklığında erken uyarı sistemlerinin kurulması ile ilgili gerekli alt yapı ve çalışmaların başlatılması; biyolojik yöntemlerin pamuk hastalık, zararlı ve yabancı otlarının mücadelesinde kullanılmak üzere Biyolojik Mücadele Araştırma ve Uygulama Merkezinin kurulması önerilmektedir.
12. Pamuk üreticilerinin korunmasına yönelik pamuk lifi ithalatının kısıtlanması için yasal tedbirlerin alınması önerilmektedir.
13. Bölgeler arası pamuk naklinin önlenmesine yönelik yasal tedbirlerin alınması önerilmektedir.
14. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk üretimi yapan üreticilerin pamuk üretim teknolojisi hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını bildirseler bile zaman zaman yanlış uygulamalar yaptıkları görülmüştür. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk üretimi yapan üreticilere pamuk üretim teknikleri ile ilgili uygulamalı eğitim çalışmalarının yapılması önerilmektedir.
15. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde faaliyet gösteren başta Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı GAP Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürlüğü (Şanlıurfa) ile GAP Uluslar arası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürlüğü (Diyarbakır) bünyesinde görev yapan Pamuk Ar-Ge birimleri, Dicle ve Harran Ü. Ziraat Fakültelerinde Pamuk ile ilgili Ar-Ge birimleri ile özel sektör Ar-Ge birimlerinin alt yapılarının güçlendirilmesi ve işbirliği olanaklarının artırılması önerilmektedir.
16. Tüm dünyada özellikle son yıllarda kendini iyice hissettirmeye başlayan iklim değişimi ile pamuk fenolojisinde değişimler oluşmuş, üretim teknolojisinde uygulanan bazı Ar-Ge sonuçlarının geçerliliğinin azaldığı görülmüştür. Bu nedenle Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk fenolojisinin ortaya konulması ve pamuk üretim teknolojisinde uygulamaya yönelik Ar-Ge çalışmalarının yenilenmesi önerilmektedir.
17. Ulusal olarak pamuğun ekonomideki stratejik yeri ve önemi tekrar değerlendirilerek, ilgili tüm kurum ve kuruluşlar bir araya gelerek, pamuk sektörüyle ilgili politikaların oluşturulması ve sorunların çözümüne yönelik mevcut durum analizi yapılması, sektörün öncelikleri, hedefleri, strateji eylem planı hazırlanmalıdır.
18. Üretilen pamuğun sağlıklı koşullarda, kalitelerine göre uygun ücretlerle depolanmasını sağlayarak hem ülke içi hem de uluslar arası talepleri zamanında karşılamak ve piyasaları düzenlemek için pamukta lisanslı depoculuk sistemi yaygınlaştırılmalıdır.
19. Pamuk üretiminin yönlendirilmesi çalışmalarında ileri elektrik, elektronik, iletişim, bilgisayar ve uydu teknolojilerinden faydalanılması önerilmektedir.
20. Pamuk Ar-Ge çalışmalarını yürüten kurum/kuruluşların alt yapılarının iyileştirilerek, uluslar arası Ar-Ge kurumları ile işbirliğinin artırılması yönünde olanaklar sağlanması önerilmektedir.

9. PAMUK VE PAMUĞA DAYALI SANAYİNİN SWOT (GZFT) ANALİZİ

9.1. Kavramlara Giriş

SWOT analizinin amacı Diyarbakır ve Şanlıurfa ilinde pamuk ve pamuğa dayalı sanayinin gelişmesi yönelik tutarlı bir ulusal stratejinin ortaya konulabilmesi için dikkate alınması gereken temel ve belirleyici faktörler üzerinde durmaktır. SWOT çalışmaları, sektörel gelişimin sağlanmasında başarı şansını etkileyen potansiyel faktörlerin tespit edilmesini amaçlamaktadır. SWOT analizi, katılımcı yaklaşımın bir sonucu olarak, sektörün tüm aktörleri arasında gerçekleştirilen kapsamlı ve etkileşimli çalışma yoluyla detaylandırılır.

Çalışma kapsamında yapılan ikili görüşmelerde sektör ile ilgili bir dizi unsurun ön plana çıktığı görülmüştür. "SWOT Analizi" başlıklı tabloda Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk ve pamuğa dayalı sanayinin ele alınması gereken güçlü ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri konusundaki görüşler özetlenmektedir.

9.2. SWOT Analizi Üzerine Yorumlar

SWOT tablosu genellikle sektörle ilgili göz önünde bulundurulmuş kavramların çoğunu vurgulamaktadır. Böylelikle genel anlamda, sektör gelişimini ele alınmak üzere çeşitli alanlar tanımlanmıştır.

SWOT ve onun tartışmaları sırasında öne çıkan bazı faktörlerin vurgulanması önemlidir. Bu noktalar mevcut bağlamın daha iyi anlaşılabilmesi için çok önemlidir.

Güçlü Yönler açısından bakıldığında, öncelikle Türkiye'nin büyüklüğü nedeniyle, bu yönlerin "tüm bölgelerde aynı öneme sahip olduğunun" varsayılması mümkün değildir. Bu nedenle kendi özel yerel bağlamlarında ele alınmak üzere değerlendirilmelerin yapılması gereklidir. Güçlü bir tekstil sektörünün gelişimi için potansiyel mevcuttur ancak yerel oyuncuların dönüşüme önderlik etme konusundaki görece zayıflıklarının bu potansiyelin etkin biçimde kullanımını engelleyebileceği göz önüne alınmalıdır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuğa dayalı sanayi yaygınlaşmış; ancak bunlar hâlâ olgunlaşmış bir yapı kazanamamış değildir.

Zayıf Yönler açısından bakıldığında, göze çarpan temel özellikler "çerçeve koşulları" olarak da adlandırılan, sektörün gelişiminde ön şart olan kurumsal çerçeve ve farklı oyuncular arasındaki olumlu etkileşimlerdir. İkinci unsur yönetim kapasitesinin nasıl arttırılacağıdır. Üçüncü bir unsur olarak da, yerel işletme mantığı ve girişimcilik alışkanlıklarının değiştirilmesi gerekliliğidir; zira mevcut durumda sektör aktörleri genellikle kamu politikalarından daha çok, mali yardım bekleme eğilimindedirler.

En önemli fırsatlardan bir tanesi, temel üretim işletmelerine dayalı yerel ekonominin mevcut şekliyle bir üstünlük taşımadığı şeklindeki algı değişimidir. Bu sonuç, küresel pazarlarda rekabetçi olmak için, değişen ortam ile başa çıkabilmede daha fazla araştırma, geliştirme, yenilikçilik, esneklik, uyumluluk ve işbirliği yaklaşımını ifade eder.

Tehditler açısından bakıldığında ise yine "yönetişim"konuları ile ilgili hususlar ön plana çıkmaktadır. Elde edilen SWOT çalışmasına göre odak noktasını, merkezi düzeyde ve ilgili ulusal kurumlar ile yerel organlar arasındaki çabaları bütünlüğe hale getirmek için kurumlar arası kapasitenin geliştirilmesi gereksinimi oluşturmaktadır. Üstelik kamu sektörü ile özel sektör arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve bu işbirliği ve sinerjiyi kolaylaştırmak için yerel düzeyde net bir yasal ve kurumsal çerçeve belirlenmesi önemlidir. Ayrıca, sektörde güven eksikliği ve iç çevresindeki geleneksel-genellikle de geri kalmış-düşünce biçimi değişime direncini belirleyecek diğer faktörlerdir.

SWOT analizinden, sektörel girişimlerin küresel rekabet edebilirliğinin artırılması hedefinde pozitif birer araç olarak yaklaşmak için, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin üstesinden gelmesi gereken bazı temel engeller ön plana çıkmaktadır.

Öngörülebilir bir ekonomik ortam iş geliştirme ve uzun vadeli planlama (hem işletme hem de politika açısından) çok önemli bir faktördür. Ayrıca, dünya ekonomisinde yıllara göre değişikliklerin olduğu tekstil piyasası ve buna bağlı fiyat değişimleri de zorlayıcı bir faktör oluşturabilir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde tekstil sektörünün gelişimi ile ilgili işbirliği ve kümelenme politikası ile ilgili Türk ekonomisinin bir özelliği olan bölgeler arasındaki belirgin farklılıklardır. Bu farklılıkların azaltılması, bölgelerarası işbirliği ve kümelerin gelişiminin de katkıda bulunabileceği güçlü bir işbirliği ve kümelenme politikasının yararına olabilir. Bu bağlamda Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde pamuk ve pamuğa dayalı sanayi sektörünün gelişimi için işbirliği ve kümelenmeye yönelik kapsamlı çalışmaların yapılması önemlidir. Böylece, yerel dinamiklerin ve içsel potansiyelin harekete geçirilmesine dayalı bölgesel gelişme açısından işbirliği ve kümeler etkili ve gereçsel rol oynamaktadır.

Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı başta olmak üzere Kalkınma Ajansları, STK(birlik, odalar, borsalar)'lar, Kalkınma İdareleri ve Üniversiteler gibi çeşitli kurum/kuruluşların mevcut girişimcilik destek mekanizmalarını, işbirliği ve kümelenme odaklı yeniden düzenlemeleri gerekmektedir. İşbirliği ve kümelenmeye ilişkin bilinçliliğin artırılması ve aktörlerin teşvik edilmesine yönelik yasal mevzuatlar oluşturulmalıdır. Ancak söz konusu bilinçten beklenen olumlu etkileri arttırmak için, güçlü bir şekilde paylaşılan ortak bir vizyon kabul edilmelidir. Bu bağlamda, kurumlar arası işbirliği çok önemlidir.

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

Çizelge 35. Pamuk ve Pamuğa Dayalı Sanayinin SWOT (GZFT) Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER

- Geniş tarım alanlarının varlığı ve sulama imkânlarının bulunması
- Genç nüfus oranının yüksek olması
- Kırdan gelen genç nüfusun ekonomi için katkı niteliğinde olması
- Proje illerinin pamuk ve pamuğa dayalı sanayi yönünden büyüme merkezleri olarak tanımlanması
- Tarımsal üretim potansiyelinin zenginliği
- Arazilerin büyük bir kısmının sulu ve makineli tarıma elverişli olması
- Pamuk tarımına uygun iklim şartlarının bulunması
- Pamuğun birçok sanayi sektörüne hammadde sağlaması
- Üretilen pamuğun marka olabilecek potansiyele sahip olması
- Organik tarım potansiyelinin yüksek olması
- Bitkisel üretimdeki verimlilik düzeyinin Türkiye ortalamasının üstünde olması
- Tekstil sanayisinin ana hammaddesi olan pamuğun en fazla yetiştirildiği bölge olması
- Geniş arazilere sahip fazla miktarda üretici olması
- Bölgede basınçlı sulama sistemlerinin kullanım oranlarının artıyor olması
- GAP kapsamında sulu tarıma geçiş ile beraber özellikle pamuğa dayalı sanayinin diğer sanayi kollarına oranla daha gelişmiş olması
- Kadastro ve toplulaştırma projelerinin devam ediyor ve son aşamalarında yaklaşmış olması
- Pamuk tarımında uzaktan algılama uygulamalarına başlanmış olması
- GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin bölgemizde olması
- Bölgede iki adet Ziraat Fakültesi bulunması
- Bölgede Karacadağ kalkınma ajansının kurularak yatırım destek ofislerinin faaliyet göstermesi
- Her iki ilde de Tarımsal Araştırma Enstitülerinin olması

ZAYIF YÖNLER

- Bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında gerilerde bulunması
- Göçle gelen genç nüfusun niteliksiz işgücü konumunda olması
- Yoksulluk ve suç yönelme
- Yaşam kalitesi standartlarının düşük olması
- Tarım sektöründe gizli işsizlik ve tarımda kayıt dışılığın yaygınlığı
- Tarımın yapısal sorunları
- Bazı bölgelerde engebeli yapı nedeniyle erozyonun yaygınlığı, toprak kaynaklarının kabiliyetlerine uygun kullanılmaması
- Sulanan alanların yetersizliği, sulama kanal ve kanaletlerinin azlığı
- Pamuk ıslah çalışmalarının yetersiz olması
- Girdi maliyetlerinin yüksekliği
- Üreticilerin geleneksel tarım alışkanlığından vazgeçmekte zorlanması
- Modern tarım yöntemlerini kullanan işletmelerin azlığı
- Bilinçsiz sulama nedeniyle topraklarda meydana gelen tuzluluk ve çoraklaşma
- Akredite olmuş lif analiz laboratuvarlarının olmaması
- Diyarbakır OSB altyapısının yetersiz olması
- Sermaye birikimi, ortaklık kültürü ve kurumsallaşmanın olmaması
- Tarıma dayalı sanayi firmalarının aile şirketi olarak faaliyetlerine devam etmesi
- Teknik eğitim veren kuruluşların yetersizliği Bölgede motor gücü etkisi yaratacak entegre tesislerin olmaması

- Pamuğa dayalı sanayi zincirinde çırçır işletmelerinin bölgede oldukça yüksek bir kapasite oluşturması ile bu kapasitenin kullanılmaması
- Pamuğa dayalı sanayi zincirinde iplik dokuma, boyama ve konfeksiyon işletmelerinin oldukça az veya hiç olmaması
- Yerli yatırımcıların yatırım kararları alırken yeterli fizibilite çalışmaları yapmaması
- Üniversite-Sanayi işbirliğinin yetersiz olması
- Tarım ve sanayi için sağlıklı ve kesintisiz enerji altyapısının oluşturulamaması
- Bölgede özellikle sanayi ve tarımsal amaçlı kullanımlarda kaçak elektrik kullanımının fazla olması
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasına yönelik herhangi bir çalışmanın olmaması
- Tarım il ve ilçe müdürlüklerinin iş yüklerinin oldukça yoğun olması nedeniyle çiftçilere yeterli bilgilendirme ve planlı yönlendirme gerçekleştirilememesi
- Firmaların AR-GE çalışmalarına yeterli önemi vermemeleri firmaların nitelikli eleman temin edememesi
- Tek balya sistemi için tebliğlerin çıkarılmasına rağmen DTM'nin yeterli alt yapıya sahip olmaması ve mevzuatın uygulanamaması
- İşbirliği, kümelenme ve kooperatifleşme bilincinin yerleşmemesi

FIRSATLAR

- GAP projesinin halen sürüyor olması ve devreye girebilecek yeni üretim alanlarının varlığı
- Sulu tarım alanlarının artmasıyla tarımsal işgücüne ihtiyacın artacak olması
- Toprak sahiplerinin köye dönüş eğilimlerinin olması
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın verdiği desteklerin fazla olması ve uluslararası kaynaklara kolay erişim
- Tüketici bilincinin gelişmesi ve sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin artması
- Dış pazarlara (özellikle Irak ve Suriye) erişim imkanlarının güçlenmesi
- Tarım ve sanayide kullanılma olanağı yaratılabilen yenilenebilir enerji potansiyellerinin varlığı
- Harran ve Dicle Üniversitelerinde teknopark kurulma çalışmalarının başlamış olması
- Tek balya sistemine geçiş için gerekli mevzuatın olumlu yönde güncellenmesi

TEHDİTLER

- Göçle artan nüfusun plansız yapılaşmayı tetiklemesi
- Tarımsal destekleme politikalarının değişme eğilimi ve uluslararası ticaretin giderek serbestleşmesi
- Küresel çevre sorunlarının ülke ve bölge üzerinde olumsuz etkiler yaratması
- Enerji ve diğer girdi fiyatlarının yükselmesi
- Kaliteye dayalı bir destekleme politikasının oluşmaması ve kaliteye dayalı üretimin teşvik edilmemesi
- Tarım alanlarının tarım dışı amaçlarda kullanılması
- Bilinçsiz gübreleme ve ilaçlamanın doğaya ciddi anlamda zarar vermesi
- Pamuk üretiminde bölgenin sıcak ve kurak iklime sahip olması
- İllerde faaliyet gösteren ilaç firmalarının para kazanmak adına zarar eşik değerinin altındaki durumlara da ilaç kullanımı yaygınlaştıracak gezici ekip faaliyetleri
- Çeşitli kontaminasyonu
- Küresel ve bölgesel ekonomik krizler
- Kayıp ve kaçak kullanım nedeniyle oluşan yüksek enerji maliyetleri
- Güven ve istikrar ortamının olumsuz etkilenme ihtimali
- Pamuk balyalarının denetimlik görevinin DTM olması
- Plansız sanayileşme

DIYARBAKIR VE ŞANLIURFA İLLERİNDE PAMUK SEKTÖRÜ ENVANTERİNİN HAZIRLANMASI PROJESİ

KAYNAKLAR

- ADNKS (2009), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2009 yılı verileri
- DİÇOM (2008). Diyarbakır İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. Çevre Durum Raporu
- DPT (2004). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını. DSİ (2009). Devlet Su İşleri, Toprak ve Su Kaynakları, <http://www.dsi.gov.tr/topraksu.htm>, 25.07.2010. DSİ (2010). Devlet Su İşleri. Hidroelektrik Enerji Santralleri, <http://www.dsi.gov.tr/hizmet/enerji.htm>, 28.06.2010. DSİ X. Bölge Müdürlüğü (2009). Diyarbakır İli İşletmedeki Tesisler, Barajlar ve Hidroelektrik Santraller, www.dsi.gov.tr/bolge, 25.07.2010.
- DSİ X. Bölge Müdürlüğü (2010a). Devlet Su İşleri, <http://www.dsi.gov.tr/bolge/dsi10/diyarbakir.htm>, 28.06.2010. DSİ X. Bölge Müdürlüğü (2010b). Devlet Su İşleri. İl Brifing Raporu, 2010
- DSİ XV. Bölge Müdürlüğü (2009). Şanlıurfa İli İşletmedeki Tesisler, Barajlar ve Hidroelektrik Santraller, www.dsi.gov.tr/bolge, 25.07.2010.
- DSİ XV. Bölge Müdürlüğü (2010). Devlet Su İşleri, <http://www.dsi.gov.tr/bolge/dsi15/sanlıurfa.htm>, 28.06.2010. DTİM (2009). Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü Brifingi.
- DTİM (2010). Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü, İstatistikler, <http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/news.php?cid=69>, 12.06.2010. DTM (2011). Dış, Ticaret Müsteşarlığı 2011 Yılı Verileri
- DTSO (2009). Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası. Diyarbakır İmalat Sanayi Profili Araştırması (Yayınlanmamış Rapor). EDAM (2009). Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi, Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi, İstanbul EİE (2010a). Elektrik İşleri Etüt İdaresi. Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası, <http://repa.eie.gov.tr/MyCalculator/Default.aspx>, 13.06.2010
- EUROSTAT (2008). European Community Statistical Office, Agricultural Statistics. Main Results 2007-2008. Pocketbook. 131 p. ISSN 1830-463X
- EUROSTAT (2009). European Community Statistical Office, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/9-08092009-AP/EN/9-08092009-AP-EN.PDF, 10.07.2010
- FAO-USDA 2010. FAO- ABD Tarım Bakanlığı (USDA) Pamuk Raporu 2010
- FİDAN, H., 2010. Bazı Önemli Tarım Ürünlerinin Ürün-Girdi Fiyat Paritelerindeki Gelişmeler (1999 - 2009).
- GAPBKİB (2008). GAP Eylem Planı, GAPBKİB Yayını: Ankara. <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Genel/eylem812.pdf>, 15.12.2009.
- GAPBKİB (2009). GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, <http://www.gap.gov.tr>, 27.07.2010.
- ICAC 2010. Uluslararası Pamuk Danışma Kurulu (ICAC), Pamuk Raporu 2010
- ŞİÇOM (2008). Şanlıurfa İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. Çevre Durum Raporu.
- ŞTİM (2010a). Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü. Tarım İl Müdürlüğü İstatistikleri. Şanlıurfa.
- ŞTİM (2010b). Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü. Brifing raporu. Şanlıurfa.
- ŞUTSO (2010). Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası. Sektörel Sanayi Rehberi.
- TARİŞ (2011). S.S. Pamuk ve Yağlı tohumlar Tarım Satış Kooperatifler Birliği 2010 yılı verileri
- TOBB (2010). Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Sanayi Veri Tabanı, <http://sanayi.tobb.org.tr/index.html>, 09.07.2010.
- TÜİK (2010). Türkiye İstatistik Kurumu, 2010 yılı Verileri
- TÜİK (2002a). Genel Sanayi İşyerleri Sayımı, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=386, 28.08.2010. TÜİK (2002b). Bölgesel Göstergeler, Bölgelerin alanları, <http://Ztuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloOlustur.do>, 07.19.2010. TÜİK (2010b). Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/menuAction.do#>, 10.08.2010. (2010b).
- Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/menuAction.do#>, 10.08.2010. USDA, 2011. ABD Tarım Bakanlığı verileri, Dünyada Pamuk Üretimi Yapan Ülkeler